

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 10 lipca 2018 r.

Poz. 3490

UCHWAŁA NR 392/2018 RADY MIASTA ZGORZELEC

z dnia 19 czerwca 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2018 - 2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 Ustawy z dnia 08 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2018r. poz. 994 ze zmianami), art. 87 ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017r. poz. 2187 z ze zmianami) oraz art. 13 pkt 10 Ustawy z dnia 20 lipca 2000r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (tekst jednolity Dz. U. z 2017r. poz. 1523), po uzyskaniu pozytywnej opinii Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek Burmistrza Miasta Zgorzelec, **Rada Miasta uchwala, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2018 - 2021 w brzmieniu stanowiącym Załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwałę powierza się do wykonania Burmistrzowi Miasta Zgorzelec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodnicząca Rady:
Z. Barczyk

załącznik do uchwały Rady Gminy Zgorzelec nr 392/2018 z dnia 19 czerwca 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ZGORZELEC NA LATA 2018 - 2021

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
ewidencjazabytkow@gmail.com

STYCZEŃ 2018

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta .	20
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta.....	25
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	25
5.2.2. Historia miasta Zgorzelec	28
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta.....	33
5.3.1. Dziedzictwo materialne	34
5.3.2. Dziedzictwo niematerialne	42
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	43
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	43
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	46
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	46
5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	61
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń	64
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	67
8. Monitoring i weryfikacja wyznaczonych kierunków działań i zadań	69
9. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	70
10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	71
10.1. Dotacje.....	72
10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	77
10.3. Środki europejskie	78
11. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków.....	81
12. Bibliografia.....	83
13. Spis tabel i rysunków.....	84

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Zgorzelec (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miasta. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miasta sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu opieki nad zabytkami miasta Zgorzelec na lata 2012 - 2015, który został przyjęty uchwałą nr 222/2012 Rady Miasta Zgorzelec w dniu 28 sierpnia 2012 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całego miasta, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz miasta, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy miasta. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego

otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek

wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 ze zm.) gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

• **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2018 r. poz. 10).

• **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

• **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

• **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

• **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 142), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862 ze zm.). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań

i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1817 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków**, które określa tryb wydawania pozwoleń, dane i informacje, jakie zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, jakie zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą być w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane przy zabytkach.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z Programu będą pochodzić fundusze m.in. na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomości. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupelnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie

większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

• Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON)

Podstawą do podjęcia prac nad Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON) jest porozumienie podpisane dnia 28 czerwca 2010 r. przez Ministra Infrastruktury, województwo zachodniopomorskie, województwo lubuskie i województwo dolnośląskie. Projekt IPPON przyjęty został przez Grupę Sterującą dnia 21 czerwca 2013 r. i zarekomendowany do przyjęcia Zarządom Województw, które uczestniczą w pracach.

Porozumienie określa cel główny Studium oraz szczegółowe cele operacyjne. Celem głównym jest wskazanie kierunków rozwoju obszaru pogranicza Polski i Niemiec na rzecz poprawy jego spójności przestrzennej dla realizacji wyzwań integracyjnych w Unii Europejskiej. Celami operacyjnymi Studium są:

1. Wypracowanie spójnej polityki przestrzennej polskiej części obszaru pogranicza Polski i Niemiec;
2. Wypracowanie innowacyjnych zasad współpracy międzyregionalnej w zakresie planowania przestrzennego;
3. Stworzenie instrumentów wspomagających formułowanie dokumentów planistycznych i programowych dla perspektywy finansowej UE w latach 2014 - 2020;
4. Wypracowanie standardu zapisu planistycznego oraz systemu informacji o planowaniu przestrzennym.

W Studium określono również działania zmierzające do utrzymania i wykorzystania walorów dziedzictwa kulturowego, które powinny obejmować przede wszystkim:

- ochronę krajobrazu kulturowego, tworzenie obszarów kulturowo - krajobrazowych;
- ustanowienie nowych pomników historii i zespołów zabytkowych;
- ochronę zabytków przemysłu i techniki, dworców i przystanków kolejowych, wiaduktów i tuneli;
- rewitalizację i rewaloryzację układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów uzdrowiskowych, z możliwością wprowadzania nowych funkcji do obiektów zabytkowych;
- kreowanie wizerunku miejscowości przez określony, charakterystyczny zabytek, element dziedzictwa niematerialnego czy dominantę architektoniczną;
- poszerzanie ofert turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego przez szerokie udostępnianie zabytków;
- aktywne przyciąganie inwestorów dla zagospodarowania zabytków poprzez stosowanie zachęt inwestycyjnych, skuteczną pomoc publiczną i kreowanie partnerstwa publiczno - prywatnego.

Dodatkowo dla miasta Zgorzelec, który jest miastem transgranicznym, sformułowane zostały priorytety i kierunki działań w zakresie rozwoju przestrzennego. Poniżej przedstawione te związane z ochroną zabytków:

Cel 1. Zgorzelec - Görlitz jako miasto o jednorodnej strukturze przestrzennej i silnych wzajemnych relacjach.

Kierunek 1. Rozwój transgranicznej komunikacji miejskiej i turystycznej.

Działanie 4. Rozbudowa systemu tras pieszo - rowerowych w części przygranicznej miasta.

Kierunek 2. Tworzenie wysokiej jakości oferty inwestycyjnej w oparciu o wspólną politykę przestrzenną miast Zgorzelec/Görlitz.

Kierunek 3. Tworzenie transgranicznej oferty usługowej dla mieszkańców miast Zgorzelec/Görlitz.

Działanie 1. Tworzenie zaplecza dla lokalnych imprez kulturalnych oraz udostępnianie istniejącej infrastruktury usługowej dla mieszkańców obu miast.

Kierunek 4. Spójność funkcjonalna w oparciu o wspólną politykę przestrzenną.

Działanie 1:

- Opracowanie spójnych koncepcji rozwoju i planów zagospodarowania miast transgranicznych.
- Uzgadnianie decyzji lokalizacyjnych i rozbudowy obiektów m.in. przemysłowych, sportowych, kulturalnych, wielkoobszarowych obiektów usługowych.

Działanie 2:

- Dbałość o wspólne dziedzictwo kulturowe.
- Rewitalizacja, restauracja i rekonstrukcja zabytkowych obiektów.

Działanie 3. Zintegrowana rewitalizacja miejskich terenów nadrzecznych Nysy Łużyckiej.

Działanie 4. Kształtowanie przestrzeni publicznych.

Działanie 5. Poprawa jakości istniejącej bazy turystyki wodnej, pieszej i rowerowej, podnoszącej atrakcyjność rekreacyjno - wypoczynkową.

Cel 2. Zgorzelec - Görlitz - zespół miast o znaczeniu międzynarodowym ze względu na silny, regionalny i transgraniczny charakter powiązań przestrzennych po obu stronach granicy.

Kierunek 2. Wzmacnianie pozycji miast Zgorzelec/Görlitz jako ośrodka usługowego o randze regionalnej.

Działanie 1. Tworzenie zaplecza dla organizacji wydarzeń kulturowych i sportowych o charakterze regionalnym i transgranicznym.

Działanie 2. Wzmacnianie pozycji miast jako regionalnego ośrodka związanego z turystyką usługową, zakupową oraz zdrowotną.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020, Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020;

- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

• Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2016 - 2020

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2016 - 2020 został przyjęty uchwałą nr XXIII/687/16 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego w dniu 28 czerwca 2016 r.

Głównym celem Programu jest zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska. Przyjęto, że dziedzictwo kulturowe jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalenie wspólnej tożsamości oraz rozwijanie potencjału społecznego.

Zadania i działania wskazane do realizacji dotyczą m.in.:

- poprawy skuteczności ochrony i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego,
- systematycznego wzmacniania i utrwalania tożsamości Dolnoślązaków,

- budowania wiedzy o zabytkach i efektywnego zarządzania tymi zasobami.

• **Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020**

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Zasadnicze filary, na którym opierać się będzie rozwój Dolnego Śląska, to produkcja oraz usługi. Bogactwa naturalne, zasoby wiedzy oraz walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, przygraniczne położenie pozwolą na zwiększenie znaczenia Dolnego Śląska jako silnego regionu gospodarczego, realizującego model wzrostu złożony z:

- „Autostrady Nowej Gospodarki” - obszaru dynamicznego rozwoju przemysłu opartego na najnowocześniejszych technologiach oraz nowoczesnych usługach, skupionych wokół istniejących i projektowanych ciągów komunikacyjnych (transportowych i teleinformatycznych).
- Obszarów o wybitnych wartościach przyrodniczych, uzdrowiskowych i kulturowych.

Strategia podkreśla wysoki potencjał turystyczny Dolnego Śląska, o czym decydują między innymi:

- zróżnicowane walory krajobrazowe, przyrodnicze, w większości objęte ochroną prawną;
- walory kulturowe (zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego). Województwo Dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce, ponad 83000 obiektów zabytkowych. Najwyższy udział w zasobach krajowych (24%) posiadają zespoły rezydencjonalne - zamki i pałace, oraz towarzyszące im zabytkowe założenia kształtowanej zieleni - parki i ogrody (12%).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego określa cztery podstawowe obszary integracji:

1. Wrocławski Obszar Integracji - Wrocław i otaczający go obszar, posiadający z nim silne powiązania funkcjonalne.
2. Legnicko - Głogowski Obszar Integracji - obszar zagłębia miedziowego oraz jego zaplecza.
3. Sudecki Obszar Integracji - południowy obszar województwa.
4. Zachodni Obszar Integracji - tereny leżące przy zachodniej granicy regionu.

Działania związane z ochroną zabytków, wpisują się w cele związane z wieloma aspektami działań przewidzianych przez strategię, lecz głównie w działania związane z rozwojem turystyki. Turystyka powinna stanowić jeden z filarów rozwoju społecznego i gospodarczego regionu. Materialne i kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, ale także do osób spoza regionu. Poza aspektami rekreacji i wypoczynku turystyka winna być wykorzystana jako instrument procesu edukacyjnego i wychowawczego.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020 został przyjęty przez Komisję Europejską dnia 18 grudnia 2014 r. Jest to dokument, który stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyznaczone cele, są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu.

Cel główny programu: Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska, zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Jednym z wyznaczonych celów tematycznych jest: zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami. Stwierdzono, że ochrona różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu. Dla celu tego, jednym z wybranych priorytetów inwestycyjnych jest dziedzictwo kulturowe.

Kolejnym, wyznaczonym priorytetem inwestycyjnym jest ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

W programie wyznaczono 11 osi priorytetowych, a tym: Oś priorytetowa 4 - środowisko i zasoby.

Oś ta obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe.

Cel szczegółowy: Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Rezultaty: Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).

Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

Cel szczegółowy: Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu.

Rezultaty: Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa przyrodniczego. Zapobiegnie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów. Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa, zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego. Wsparcie przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.

• Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się między innymi poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego Perspektywa 2020 został przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r. Zastąpił dotychczas obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, przyjęty Uchwałą Nr XLVIII/873/2002 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 sierpnia 2002 r.

Plan uwzględnia wymogi, określone w art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i określa między innymi system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Dla ochrony i odnowy zasobów dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem ochrony zasobów przyrodniczo - krajobrazowych, przyjmuje się następujące podstawowe kierunki i zasady zagospodarowania przestrzennego:

1) harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawę stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych, realizowane przy uwzględnieniu następujących zasad:

a. zachowania i odnowy walorów oraz cech krajobrazu kulturowego w miejscach o szczególnym znaczeniu dla tożsamości regionu,

b. ochrony miejsc o wysokich wartościach kulturowych i przyrodniczo - krajobrazowych oraz zachowanej historycznej strukturze przestrzennej,

c. zintegrowanego podejścia do waloryzacji, ochrony i zagospodarowania przestrzennego zasobów kulturowych;

2) ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych, realizowana przy uwzględnieniu następujących zasad:

a. uwzględniania w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji zasobów dziedzictwa kulturowego,

wymagających szczególnej ochrony ich wartości kulturowych i krajobrazowych,

b. prowadzenia kompleksowych rewitalizacji zespołów zabytkowych z możliwością wprowadzania nowych funkcji do obiektów zabytkowych,

c. eksponowania w sylwetkach miejscowości dominant architektonicznych i ochrony wglądów na nie,

d. ochrony obiektów ujętych w rejestrach i ewidencjach zabytków, w tym zwłaszcza obiektów usługowych, produkcyjnych, a także dworców i przystanków kolejowych oraz wiaduktów i tuneli,

e. ochrony stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych;

3) ochrona dóbr kultury współczesnej, realizowana przy uwzględnieniu następujących zasad:

a. uwzględnienia w planowaniu miejscowym ochrony wyróżniających się współczesnych nie objętych ochroną zabytków obiektów architektonicznych i zagospodarowania ich otoczenia,

b. prowadzenia badań i analiz dla wskazania ww. obiektów.

Wyznaczone działania i zadania dla ochrony i wykorzystania zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i kulturowych oraz poprawy stanu środowiska:

1. Wskazane w Planie działania i zadania służą realizacji przyjętych kierunków ochrony i wykorzystania zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i kulturowych regionu oraz są zgodne z obowiązującymi przepisami, dokumentami planistycznymi, krajowymi i regionalnymi oraz programami rozwoju.

2. W Planie, w tekście i na załącznikach graficznych, rysunkach Planu nr 1A i 1B, obejmujących „Kierunki ochrony zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i kulturowych oraz poprawy stanu środowiska”, określone zostały elementy (istniejące i planowane) systemu ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Kierunki i działania wyznaczone dla obszaru Ochrona dziedzictwa kulturowego:

Kierunek 1. Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych.

Działania:

1. Utworzenie parków kulturowych na obszarach o wysokich walorach krajobrazu kulturowego.

2. Wprowadzenie na listę pomników historii obiektów zabytkowych o bardzo wysokich wartościach historycznych, naukowych i artystycznych.

3. Wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej.

Kierunek 2. Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych.

Działania:

1. Realizacja kompleksowej rewitalizacji zabytkowych układów przestrzennych miast i zespołów zabytkowych oraz zachowanie zabytkowych obiektów i zespołów architektury regionalnej na terenach wiejskich.

2. Zagospodarowanie terenów pól bitew historycznych oraz utrzymanie miejsc pamięci narodowej.

3. Ekspozowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych.

Kierunek 3. Ochrona dóbr kultury współczesnej.

Działania:

1. Wprowadzenie ochrony wybranych obiektów architektury współczesnej (w zakresie utrzymania ich form i ukształtowania).

• Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020

Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020 została opracowana w 2015 r. Poprzednia Strategia powiatu obejmowała lata 2004 - 2014. Na potrzeby aktualizacji strategii na kolejny okres strategiczny, tj. do roku 2020, poddano ocenie dotychczas obowiązujący dokument strategiczny.

Strategia to najważniejszy dokument, który określa kierunki rozwoju powiatu na najbliższe lata. Celem Strategii jest wskazanie misji, wizji oraz celów strategicznych wraz z celami operacyjnymi, planowanymi zadaniami i ewentualnie projektami, których realizacja w określonym horyzoncie czasowym przyczyni się do wielokierunkowego rozwoju powiatu.

W Strategii wyznaczono 8 celów nadrzędnych, wraz z celami cząstkowymi oraz propozycjami projektów wykonawczych. Poniżej wymieniono tylko te, które są związane z ochroną dziedzictwa kulturowego powiatu:

Cel strategiczny 2. Poprawa jakości życia mieszkańców powiatu zgorzeleckiego (w obszarze transportu publicznego, służby zdrowia, zanieczyszczenia środowiska, gospodarki pozostałościami i bezpieczeństwa publicznego).

Projekty wdrożeniowe:

- Projekty drogowe poprawiające dostępność do atrakcji przyrodniczych i kulturowych np.: budowa i przebudowa dróg, infrastruktura turystyczna np. ścieżki rowerowe.

Cel strategiczny 5. Zwiększenie roli powiatu w kreowaniu nowoczesnych form współpracy transgranicznej w ramach Euroregionu Nysa.

Cele cząstkowe celu 5:

5b. Projektowanie wspólnych inicjatyw z partnerami w Euroregionie Nysa szczególnie w obszarze bezpieczeństwa publicznego, kultury, sportu, edukacji i opieki medycznej.

Projekty wdrożeniowe:

- Projekty transgraniczne z partnerami z Niemiec i Czech w zakresie edukacji, kultury, sportu, turystyki, dróg, bezpieczeństwa publicznego, przeciwdziałania zagrożeniom przeciwpowodziowym itp.

Cel strategiczny 6. Zwiększenie potencjału ekonomicznego usług medycznych oraz ich dostosowanie do trendów epidemiologicznych poprzez inwestycję w ochronę zdrowia. Poprawa dostępności usług turystycznych oraz walorów przyrodniczych powiatu.

Cele cząstkowe celu 6:

6a. Ustalenie zgodności rodzaju i jakości świadczonych przez jednostki powiatowe usług medycznych, kulturalnych i turystycznych z potrzebami społeczności Euroregionu Nysa.

6c. Zwiększenie udziału klientów zagranicznych w strukturze klientów ośrodków medycznych, kulturalnych oraz turystycznych.

Projekty wdrożeniowe celu 6:

- Projekty kulturalno - rozrywkowe - np. „Festiwal Kultur Euroregionu Nysa” - organizacja imprez z udziałem mieszkańców Euroregionu, o charakterze przeglądu tradycji i dokonań trzech narodów (festiwal, przegląd, targi, bazy, wystawy czasowe, zawody sportowe).

- Projekty przyrodniczo - turystyczne, w tym:

a) Projekt rewitalizacji terenów zielonych przeznaczonych dla społeczności Euroregionu Nysa we współpracy z władzami Euroregionu i placówką naukową, np. Uniwersytetem Przyrodniczym;

b) Projekt „Informator Turystyczny” - w tym, m. in. promocja spływów kajakowych wspierający gminną inicjatywę budowy stanic kajakowych na Nysie Łużyckiej (której odcinek przebiegający od trójstyku granic do północnej granicy powiatu stwarza doskonałe możliwości spływów kajakowych) oraz tworzenie ścieżek rowerowych;

c) Projekt społeczny „Wakacje na Ziemi Powiatu Zgorzeleckiego” - projekt zakłada organizację kolonii dla dzieci i młodzieży, zarówno z terenu powiatu, jak również całego Euroregionu Nysa. Kolonie mogą mieć charakter sportowo - edukacyjny oraz zakładać udział nauczycieli szkół powiatowych (co zwiększy też ich aktywność społeczną w okresie wakacji i zmniejszy presję administracyjną na redukcję zatrudnienia w tej grupie zawodowej).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Zaktualizowana Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Zgorzelec**

Zaktualizowana Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Zgorzelec została przyjęta uchwałą nr 284/05 Rady Miasta Zgorzelec w dniu 28 czerwca 2005 r. Strategia jest podstawowym dokumentem określającym realizację zadań najważniejszych dla miasta i jego mieszkańców. Określa docelową wizję (obraz) miasta w perspektywie piętnastu lat. Wizja przyszłości miasta zdefiniowana jest w odniesieniu do zasad gwarantujących jego zrównoważony rozwój w pięciu sferach: środowiskowej, społecznej, gospodarczej, przestrzenno - technicznej, instytucjonalnej - brzmi następująco: Misją miasta jest optymalne zaspokojenie zbiorowych potrzeb jego mieszkańców przez wykonywanie zadań publicznych nie zastrzeżonych ustawowo dla samorządu wojewódzkiego, powiatowego oraz dla administracji rządowej i innych organów Państwa, z poszanowaniem środowiska i racjonalnym wykorzystaniem jego zasobów. Celem nadrzędnym rozwoju miasta Zgorzelec jest wysoka jakość życia jego mieszkańców.

Problematyka dziedzictwa kulturowego została ujęta w szczegółowej analizie wizji, w której miasto Zgorzelec określono m.in. jako miasto dbające o swoje zabytki, historię wizerunek kulturowy, stanowiące centrum kultury i rozrywki, kultywujące swoją odrębność, ceniące bliskość Görlitz oraz współpracę z jego mieszkańcami. Zrównoważony rozwój przestrzenny miasta zakłada realizację zadań m.in. w zakresie odbudowy Przedmieścia Nyskiego zintegrowanego ze Starym Miastem w Görlitz, zagospodarowanie terenów i obiektów powojkowych.

GPOnZ wpisuje się w zadania zdefiniowane w ramach celów szczegółowych, które uwzględniają ochronę środowiska przyrodniczego i kulturowego miasta Zgorzelec. Wytyczone działania zmierzają do poprawy wizerunku miasta m.in. poprzez odbudowę zdegradowanych obiektów zabytkowych, objęcie krajobrazową ochroną doliny Nysy, zagospodarowanie obiektów powojkowych jak i terenów zielonych umożliwiających rozwój rekreacji i turystyki, modernizacja i rozwój bazy kultury oraz kontynuowanie tradycji stałych imprez kulturalnych, także we współpracy ze stroną niemiecką, opracowanie zmian do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

miasta oraz opracowanie planu zagospodarowania centrum z śródmiejskim pasażem handlowo - usługowym, zagospodarowanie terenów i obiektów powojkowych.

• **Strategia Rozwoju Miasta Zgorzelec na lata 2015 - 2025**

Strategia Rozwoju Miasta Zgorzelec na lata 2015 - 2025 został przyjęta uchwałą nr 143/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 marca 2016 r.

W Strategii wyznaczono kierunki rozwoju wraz z celami strategicznymi i operacyjnymi między innymi w obszarze ochrony zabytków:

Kierunek rozwoju 2. Kształtowanie uporządkowanej przestrzeni miejskiej w kierunku zapewnienia jej wewnętrznej i zewnętrznej spójności, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Cel strategiczny II. Uporządkowana oraz spójna wewnętrznie i zewnętrznie przestrzeń miejska.

Cel operacyjny II.3. Rewitalizacja przestrzeni miasta o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego i rozwoju kulturalnego.

Kierunek rozwoju 4. Rozwój kultury, w tym zwiększenie zasięgu oferty kulturalnej oraz możliwości korzystania z dóbr kultury, kształtowania tożsamości mieszkańców miasta oraz otwartości na kulturę sąsiadów.

Cel strategiczny IV. Rozwinięta oferta kulturalna.

Cel operacyjny IV.1. Kształtowanie i wspieranie rozwoju oferty kulturalnej.

Cel operacyjny IV.2. Promocja oferty kulturalnej miasta oraz edukacja kulturalna mieszkańców.

Cel operacyjny IV.3. Rozwijanie współpracy kulturalnej.

• **Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016 - 2025**

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016 - 2025 został przyjęty uchwałą nr 251/2017 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 marca 2017 r.

Program służy do poprawy jakości życia mieszkańców, podniesienia konkurencyjności miasta na tle regionu. Dzięki Programowi rewitalizacji będzie można ubiegać się o pomoc finansową na działania, które Miasto nie jest w stanie sfinansować z własnego budżetu. Program rewitalizacji jest integralną częścią długoletnich planów rozwojowych miasta. Obszary rewitalizacji zostały wybrane spośród obszarów zdegradowanych miasta, które zostały wyłonione na podstawie analizy wskaźnikowej, badań społecznych prowadzonych przez ankieterów, badań jakościowych oraz konsultacji społecznych.

Główne cele i założenia Programu rewitalizacji to dążenie do ożywienia społecznego i wzrostu przedsiębiorczości oraz poprawy przestrzeni publicznych. Zadania z zakresu rewitalizacji na obszarze miasta prowadzone były w ramach Zintegrowanego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2007 - 2015.

Wyznaczony obszar rewitalizacji: Śródmieście - obszar centralny osiedla, powierzchnia - 101,0 ha (6,36% powierzchni ogółem).

Rys. 1. Obszar rewitalizacji, źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016 - 2025

Znaczenie wyznaczonego obszary rewitalizacji dla rozwoju lokalnego: Obszar ścisłego centrum miasta, zlokalizowany w korytarzu głównego ciągu komunikacyjnego biegnącego przez miasto w kierunku granicy z Niemcami, charakteryzujący się znacznym nagromadzeniem obiektów dziedzictwa kulturowego. Obszar lokalizacji istotnych dla rozwoju lokalnego instytucji. Obszar bezpośrednio graniczący z granicą państwa (tworzący wspólną dla rozwoju transgranicznego przestrzeń sąsiadujących ze sobą miast: Zgorzelca i Görlitz).

Program zbudowany został w oparciu o hierarchiczną strukturę celów, w tym celów głównych oraz podlegających im kierunków działań rewitalizacyjnych i przedsięwzięć/projektów rewitalizacyjnych. Cele główne nawiązują bezpośrednio do wizji obszaru rewitalizacji, stanowiąc jej rozwinięcie. Wśród celów głównych rewitalizacji wskazano cel ściśle powiązany z ochroną i opieką zabytków:

Cel 3. Podniesienie atrakcyjności kulturalnej, turystycznej oraz Wypoczynkowo - rekreacyjnej obszaru.

Cel integruje następujące kierunki działań rewitalizacyjnych:

3.1 Wykorzystanie potencjału Nysy Łużyckiej do kreowania oferty wypoczynkowo - rekreacyjnej.

3.2. Rewitalizacja terenów zielonych.

3.3. Modernizacja istniejących i powstawanie nowych obiektów sportowo - rekreacyjnych.

3.4. Modernizacja infrastruktury kulturalnej oraz rozwój oferty kulturalnej

W Programie omówiono szczegółowo stan zabytków i dziedzictwa kulturowego miasta, które cechuje się występowaniem licznych zabytków, w tym przede wszystkim zabytkowych kamienic i domów, ale również parków miejskich i centrum miasta. Ochroną prawną na podstawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości objęto 75 obiektów usytuowanych na terenie Zgorzelca.

• **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec**

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec zostało przyjęte uchwałą nr 404/02 przez Radę Miejską w Zgorzelcu dnia 21 lutego 2002 r., zmienione następującymi uchwałami:

- nr 191/08 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 08 lipca 2008 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu przy ul. Lubańskiej);
- nr 309/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu przy w rejonie Śródmieścia);
- nr 311/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu w rejonie ul. Sulikowskiej);
- nr 328/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 listopada 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu w rejonie ul. Lubańskiej - ul. Ks. Kozaka - ul. Groszowej - ul. Fabrycznej);
- nr 398/10 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 7 lipca 2010 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu w rejonie ul. Łużyckiej i Górnowiejskiej w Zgorzelcu);
- nr 403/10 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 7 lipca 2010 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu w rejonie ul. Słowiańskiej);
- nr 72/2011 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 21 czerwca 2011 r. (dotyczącej zmiany Suikzpu w rejonie ul. Langiewicza i Traugutta);
- nr 332/2013 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 czerwca 2013 r. w sprawie zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Poluszyńskiego i Lubańskiej;
- nr 69/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 czerwca 2015 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec (dotyczącej zmiany studium w rejonie wschodnim miasta);
- nr 122/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec Dzielnicy Ujazd Południe;

- nr 176/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016 r. w sprawie zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie Przedmieścia Nyskiego.

Obecnie Rada Miasta Zgorzelec podjęła uchwałę nr 332/2017 z dnia 19 grudnia 2017 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec określono misję rozwoju miasta:

- miasto o harmonijnym rozwoju (na zasadach rozwoju zrównoważonego) - ośrodek o znaczeniu regionalnym dla zachodniej części województwa dolnośląskiego oraz ośrodek współpracy transgranicznej o wielofunkcyjnym charakterze działalności gospodarczej i przemysłowej, usługowej oraz logistycznej;
- miasto tworzące z miastem Görlitz ośrodek gospodarczy i społeczny o dużym znaczeniu dla Dolnego Śląska i Saksonii oraz dla współpracy Polski i Niemiec.

Definiując cele operacyjne uwzględniono działania m.in. w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ustanowienie właściwych form ochrony obiektów architektonicznych, obszarów urbanistycznych i krajobrazowych o wartości kulturowej, zapewnienie warunków odpowiedniego ich wykorzystania oraz wzmocnienie ich przestrzennej i ekonomicznej rangi;
- wypracowanie na terenach zainwestowanych czytelnych struktur przestrzennych poprzez rehabilitację zdegradowanych przestrzennie i funkcjonalnie terenów oraz zabudowanie „wewnętrznych” terenów niezainwestowanych na cele związane z administracją i usługami publicznymi, infrastrukturą i usługami dotyczącymi współpracy transgranicznej.

W Studium wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej w celu prawnej ochrony charakterystycznych elementów środowiska kulturowego. Wyznaczono ścisłą strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla obiektów znajdujących się na terenie Przedmieścia Nyskiego. Teren ten został również objęty strefą ochrony archeologicznej „OW”, w której ochroną konserwatorską objęto następujące elementy:

- obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i objęte spisem konserwatorskim;
- obiekty postulowane do wpisania do rejestru zabytków;
- obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- układ urbanistycznej historycznej zabudowy obejmujący: układy i zespoły budynków wzdłuż ul. Wrocławskiej i Daszyńskiego z historycznie ukształtowanymi liniami zabudowy, ciągi ulic, przejścia, Plac Pocztowy, charakterystyczne podziały na odrębne elewacje - w nawiązaniu do historycznych podziałów na działki;
- ukształtowanie brył budynków, ich skale oraz szerokości frontów;
- charakterystyczne terenowe formy zagospodarowania terenu;
- charakterystyczne funkcje obiektów w kształtowaniu krajobrazu lub w kształtowaniu kompozycji urbanistycznej (z uwzględnieniem Starego Miasta w Görlitz) i wynikające stąd ich uformowanie i ekspozycje pełniące rolę dominant i zamknięć;
- obiekty archeologiczne;
- warunki właściwej ekspozycji układu zabytkowego Zgorzelec/Görlitz;
- wglądy i ciągi widokowe.

W Studium wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „B” ograniczonej oraz strefę „A” dla:

- obszaru urbanistycznego miasta z XIX i XX w. obejmującego układy monumentalnej zabudowy mieszkaniowej i użyteczności publicznej oraz zabudowy jednorodzinnej na terenie Śródmieścia;
- założenia parku miejskiego;
- fragmentu obszaru dzielnicy Ujazd.

Działania określone w GPOnZ związane z aktywną ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym substancji zabytkowej, powinny uwzględniać wyszczególniony w Studium zakres elementów podlegających ochronie konserwatorskiej: cechy stylistyczne obiektów i układów urbanistycznych

dotyczące formy, wielkości, kompozycji architektonicznej i przestrzennej, proporcji, rozwiązania materiałowe względem całości obiektu oraz jego szczegółów architektonicznych. Na terenach znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej przyjęto zasady dotyczące ich zagospodarowania i przekształcania obejmujące m.in. likwidację obiektów dysharmonizujących układ przestrzenny, modernizację i przebudowę z zachowaniem walorów historycznych, odtwarzanie utraconych wartości, rekonstrukcję terenów zdegradowanych przestrzennie, ochronę obiektów zabytkowych.

• Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Cały obszar miasta Zgorzelec posiada opracowane i uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Są to akty prawa miejscowego zawierające szczegółowe zapisy wynikające również z potrzeb ochrony środowiska kulturowego. Ustalenia dotyczą przede wszystkim zabytkowe obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, także stanowiska archeologiczne.

MPZP zawierają nie tylko ogólne zasady ochrony dóbr kultury, również wyznaczają strefy ochrony konserwatorskiej („A”, „B”, „OW”). Wszystkie te zapisy obligują właścicieli zabytków do ubiegania się o pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie inwestycje, prace budowlane i konserwatorskie (przebudowy, remonty, adaptacje) w przypadku obszaru stref ochrony konserwatorskiej, obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowisk archeologicznych udokumentowanych oraz brył budynków o walorach kulturowych, w szczególności kompozycje ich elewacji i formy dachów.

Na terenie miasta Zgorzelec obowiązuje obecnie 18 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1). Poza tymi MPZP miasto jest w trakcie opracowywania 10 nowych MPZP dla części MPZP Obszaru Śródmieścia w Zgorzelcu, części MPZP Dzielnicy Zgorzelec Północ, części MPZP Ujazd Południe.

Tabela nr 1. Wykaz wszystkich obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec

LP	NAZWA PLANU	UCHWAŁA
1	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Zgorzelec Wschód	Uchwała Nr 129/2003 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 19 grudnia 2003 r.
2	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu (w części)	Uchwała Nr 150/04 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 05 marca 2004 r.
3	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 153/04 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 marca 2004 r.
4	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 165/2008 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 24 kwietnia 2008 r.
5	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w rejonie ul. Lubańskiej	Uchwała Nr 192/2008 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 08 lipca 2008 r.
6	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Śródmieście w Zgorzelcu	Uchwała Nr 310/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r.

7	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu w rejonie ul. Sulikowskiej (w części)	Uchwała Nr 312/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r.
8	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec - Północ w rejonie ul. Lubańskiej - ul. Ks. Kozaka - ul. Groszowej - ul. Fabrycznej w Zgorzelcu	Uchwała Nr 329/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 listopada 2009 r.
9	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu w rejonie ulicy Żwirki i Wigury	Uchwała Nr 400/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 lipca 2010 r.
10	Zmiana Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu w rejonie ul. Słowiańskiej	Uchwała Nr 404/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 czerwca 2010 r.
11	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu w rejonie ul. Lubańskiej w Zgorzelcu	Uchwała Nr 426/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 października 2010 r.
12	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Zgorzelec Wschód obszaru pomiędzy ul. Bohaterów II AWP a linią kolejową w Zgorzelcu	Uchwała Nr 6/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 grudnia 2010 r.
13	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Śródmieście w Zgorzelcu w rejonie ul. Langiewicza i ul. Traugutta	Uchwała Nr 73/2011 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 21 czerwca 2011 r.
14	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Północ w Zgorzelcu w rejonie ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Poluszyńskiego, Lubańskiej i Wróblewskiego	Uchwała Nr 333/2013 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 czerwca 2013 r.
15	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu w rejonie Alei Ujazdowskiej	Uchwała Nr 387/2014 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 14 stycznia 2014 r.
16	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionych obszarów położonych w Dzielnicy Zgorzelec Wschód w Zgorzelcu	Uchwała Nr 95/15 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 września 2015 r.
17	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu	Uchwała Nr 175/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016 r.
18	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Rejonu Przedmieścia Nyskiego w Zgorzelcu	Uchwała Nr 205/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 listopada 2016 r.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka miasta

• Położenie geograficzne

Zgorzelec to gmina miejska, usytuowana w zachodniej części województwa dolnośląskiego, na granicy polsko - niemieckiej. Miasto jest siedzibą powiatu zgorzeleckiego. Od wschodu, północy i południa miasto otaczają miejscowości Gminy Wiejskiej Zgorzelec, od strony zachodniej sąsiaduje z niemieckim Görlitz, od strony południowej miejscowość otacza zachodni skraj Sudetów: Góry Izerskie oraz Pogórze Izerskie, zaś od strony północnej Puszcza Zgorzelecka. W związku z nadgranicznym położeniem Zgorzelca, na styku trzech granic: polskiej, niemieckiej i czeskiej, sprawiło, że obszar ten został włączony w transgraniczny związek Euroregion Nisse - Nisa - Nysa.

Miasto Zgorzelec jest ważnym węzłem komunikacyjnym, o czym decyduje nadgraniczne położenie przy trasach łączących Polskę z Niemcami i innymi państwami Europy Zachodniej.

• Środowisko przyrodnicze i ukształtowanie terenu

Zgodnie z podziałem fizyczno - geograficznym Polski wg J. Kondrackiego Zgorzelec znajduje się w granicach mezoregionu Obniżenie Żytawsko - Zgorzeleckie (rozciągającego się wzdłuż Nysy Łużyckiej, między Pogórzem Wschodniołużyckim w Niemczech i Pogórzem Izerskim w Polsce), w obrębie mikroregionów: Równina Zgorzelecka oraz Dolina Nysy.

Miasto leży w obrębie zachodniej części bloku łużyckiego wchodzącego w skład strefy saksoturynگیjskiej, który ku południowemu wschodowi łączy się ze skałami bloku karkonosko - izerskiego. Blok łużycki zbudowany jest głównie z granodiorytów zawidowskich i szarowaków łużyckich, które na obszarze Polski występują jedynie w Zgorzelcu, Jędrzychowicach i Włosieniu.

Najważniejszym ciekim wodnym miasta Zgorzelec jest rzeka Nysa Łużycka, od km 197,8 będąca rzeką graniczną między Polską a Niemcami. Sieć rzeczna w mieście uzupełnia dopływ Nysy Łużyckiej - Czerwona Woda.

• Obszary i obiekty przyrodniczo cenne

Wśród istniejących w Polsce form ochrony przyrody na terenie miasta Zgorzelca stwierdzono występowanie trzech form:

1. Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy Dolina Nysy Łużyckiej;
2. Obszar Natura 2000 w granicach miasta reprezentuje obszar ochrony siedlisk - Przełomowa Dolina Nysy Łużyckiej (PLH020066).
3. Na terenie miasta Zgorzelca znajduje się 15 pomników przyrody, w tym 14 pomników przyrody ożywionej (z zasługującą na szczególną uwagę Aleją Lipową) i 1 pomnik przyrody nieożywionej.

• Instytucje kultury i organizacje działające w sferze kultury

Głównym organizatorem życia kulturalnego na terenie miasta Zgorzelec jest samorządowa instytucja kultury - Miejski Dom Kultury w Zgorzelcu, ul. Parkowa 1 (MDK). MDK prowadzi działalność kulturalną polegającą na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury, a celem nadrzędnym jest pozyskiwanie i przygotowywanie środowiska do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz współtworzenia jej wartości.

Wśród najważniejszych imprez kulturalno - rozrywkowych, jakie odbywają się w Zgorzelcu należy wymienić następujące:

- Rocznicowe koncerty Zgorzeleckiej Orkiestry Mandolinistów im. T. Grudzińskiego,
- Dni Miasta,
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych ViaThea Görlitz/Zgorzelec,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej,
- Jakuby - święto starego miasta,
- Polsko - Niemieckie Dni Literatury nad Nysą,
- Międzynarodowe Dni Messiaena Görlitz/Zgorzelec,
- Nyski Festiwal Filmowy,
- Narodowe Czytanie.

Działalność w zakresie kultury w mieście prowadzi również placówka muzealna - Muzeum Łużyckie, ul. Daszyńskiego 15. Muzeum gromadzi zabytki związane z przeszłością wschodnich partii Górnych Łużyc, dziś znajdujących się w granicach państwa polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem okolic miasta Zgorzelca i powiatu zgorzeleckiego. W zbiorach muzeum znajdują się różnorodne muzealia, o szerokich ramach chronologicznych: zbiory archeologiczne, etnograficzne, kartograficzne, historyczne i ikonograficzne. W muzeum prezentowana jest wystawa stała pn. W łużyckiej izbie, prezentująca unikatowe zbiory kultury materialnej z terenu Łużyc, głównie mebli, szkła i kamionki w zaaranżowanym wnętrzu domu przysłupowego, ale również liczne wystawy czasowe i okolicznościowe. Muzeum Łużyckie prowadzi ponadto prace archeologiczne na terenie miasta Zgorzelca.

Nad rozwojem czytelnictwa na terenie miasta czuwa samorządowa instytucja kultury - Miejska Biblioteka Publiczna w Zgorzelcu, ul. Bohaterów Getta 1.

• Turystyka

Na terenie miasta działa Punkt Informacji Turystycznej, który mieści się w Domu Jakuba Böhme na Przedmieściu Nyskim, ul. ul. Daszyńskiego 12. Oprócz możliwości uzyskania informacji w punkcie, udostępniona została dla zwiedzających Izba Jakuba Böhme. Punkt powstał w odpowiedzi na oczekiwania turystów zwiedzających Europa - Miasto Zgorzelec/Görlitz.

W Zgorzelcu największą atrakcją miasta jest największą atrakcją miasta Miejski Dom Kultury oraz Dom Jakuba Boeme.

Ważną atrakcją na terenie miasta jest Dom Kołodzieja w Zgorzelcu, który należy na szlaku Kraina Domów Przysłupowych. To charakterystyczne budownictwo przysłupowo - zrębowe, tzw. budownictwo łużyckie, czyli konstrukcji z muru pruskiego. W Domu Kołodzieja mieści się restauracja i pensjonat. Obiekt został translokowany wraz z ogrodem w 2005 r. z nieistniejących już Wigancic Żytawskich. Miasto co roku bierze udział w Dniu Otwartych Domów Przysłupowych. Jest to największe wydarzenie na trójstyku Polski, Czech i Niemiec obchodzone od 12 lat, zawsze w ostatnią niedzielę maja. Tego dnia bohaterami nie są ludzie, tylko drewniane domy, które pozostają niemymi świadkami historycznych przemian w środku Europy.

Przedmiotem zainteresowania turystów są walory antropogenicznych Zgorzelca. Są to obiekty materialne oraz obiekty ściśle związane z życiem, pracą oraz działalnością człowieka i przez niego wytworzone w procesie historycznego rozwoju.

Do walorów Zgorzelca zachęcających do odwiedzenia tego miasta, oprócz zabytków, należą wyznaczone szlaki turystyczne:

- Szlak Historycznych Parków i Ogrodów Borów Dolnośląskich - przebiegający przez pagórkowate tereny Pogórza Zachodniosudeckiego i zachodnie rejony Dolnego Śląska, przez południowe obrzeża Borów Dolnośląskich. W Zgorzelcu kończy się I i rozpoczyna II odcinek wyznaczonego szlaku. Do głównych obiektów Szlaku zaliczono zespół parków miejskich (park Nandyski, park im. A. Błachańca i skwer ks. J. Popiełuszki), zaś wśród atrakcji towarzyszących wskazano: Miejski Dom Kultury, Cmentarz żołnierzy polskich im. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego, Młyn i most staromiejski, Cerkiew św. Równych Apostołów Konstantyna i Heleny, Dom Jakuba Boehme i Muzeum Łużyckie w Zgorzelcu oraz Dom Kołodzieja;

- Drogi św. Jakuba - fragmenty europejskiej sieci szlaków pielgrzymkowych prowadzących do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela w Hiszpanii. Przez Zgorzelec wiedzie Żytawska Droga św. Jakuba (o przebiegu Zgorzelec/Görlitz - Żytawa/Zittau - Český Dub - Stara Boleslav - Praga) oraz Dolnośląska Droga św. Jakuba (o przebiegu Głogów - Zgorzelec-Goerlitz);

- Lokalne szlaki rowerowe: Kromalowo (28,4 km), Kurhany (33,2 km), Czubatka (41,4 km), Witka (43,3 km), Cis Henrykowski (51 km), Bory Dolnośląskie (35,7 km) oraz Königshain (15,0 km);

- Międzynarodowe szlaki rowerowe: Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-4 DreznoWrocław (trasa Zgorzelec - Lwówek Śląski) oraz Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-7 (trasa Mirsk-Zgorzelec);

- Szlak wodny na Nysie Łużyckiej - infrastruktura kajakowa powstała m.in. w ramach niemiecko - polskiego projektu turystycznego „Przygoda z Nysą - zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko - niemieckiego - II etap”.

5.2.2. Historia miasta Zgorzelec¹

• Geneza nazwy miasta Zgorzelec

Po raz pierwszy nazwa Zgorzelec pojawia się w dokumencie wystawionym przez cesarza Henryka IV w 107 r. Na podstawie tego dokumentu władca przekazał biskupowi miśnieńskiemu Benonowi 8 łanów królewskich w „Villa Goreliz”.

Osada pierwotnie była lennem niejakiego Oзера, który z pochodzenia był Słowianinem lub Niemcem. Został on skazany na karę śmierci. Chociaż wyroku nie wykonano, wszystkie jego dobra zostały skonfiskowane przez króla.

Kolejna wzmianka dotycząca nazwy miejscowości znajduje się w źródłach czeskich, które opisując panowanie księcia Sobiesława w latach 1125 - 1140 nadmieniają, że w roku 1126 oraz 1131 książę kazał wzniesić fortyfikacje nad brzegiem Nysy Łużyckiej. Spalony Drenow (Drzewniow) odbudowano jako gród Yzcorelik (Yzcorzelik). Ponadto kronika Czechów wymienia nazwę grodu Yzcorelik w powiązaniu z innymi ważnymi grodami znajdującymi się na granicy czeskiej: Primda, Tachov, Kłodzko. Nazwa Drenow przetrwała w zmienionym brzmieniu Hainwald. Takie miano nosi uliczka nieopodal kościoła św. Piotra w Görlitz.

W późniejszych dokumentach pojawia się nazwa miejscowości: Gorlic (1238), Zgorlitz (1241), Goerlitz, Goerlitz (1266), Gorlitz (1303), Gorlitz (1322), Gerlicz (1378), Gurlicz (1384, 1456), Garlicz (1429), Gorlicze (1430), Gorlitz (1434, 1475), Gorlitz (1443), Gorlitzsch (1488), Gorlytz (1511). Formy zlatynizowane pochodzące z XIV i XV w. to: Gorlicium, Gorlicensis, Gorliczensis czy Gorlicia. W Polsce Szlacheckiej nadnyski gród nazywano zazwyczaj Gierlicz, Gerlicz i Gorlic. W XIX w. notowano wiele spolszczeń tej nazwy: Gorlice (1813), Zgórzelec, Zgorzelica (1847), Gorlicz (1895).

Nazwa miasta jest zapewne nazwą kulturową i pochodzi od czasownika „goreti” tj. gorzeć, palić, płonąć. Nawiązuje do tradycyjnego sposobu pozyskiwania ziemi przez osadników poprzez wypalanie połaci lasu techniką żarową.

• Historia starożytna

Na terenie Górnych Łużyc najstarszy ślad człowieka pochodzi ze starszej epoki kamienia tzw. paleolitu. Jest to fragment ostrza kamiennego sprzed około 40 000 lat, odnaleziony w Budziszynie. Dalsze ślady bytności człowieka na tych terenach pochodzą ze schyłku starszej epoki kamienia (ok. 12 - 10 tys. lat p.n.e.). Ludzie ci zajmowali się myślistwem, zbieractwem, rybołówstwem. Świadectwem bytności człowieka z tego okresu na tych terenach są tzw. zbrojniki - krzemienie o zastrzonej krawędzi, które oprawiano w oprawę kościaną bądź drewnianą uzyskując ostre noże i inne narzędzia.

Ze środkowej epoki kamienia, mezolitu (ok. 7 - 5 tys. lat p.n.e.) pochodzą pozostałości osiedli mezolitycznych, a w nich ślady namiotów, ognisk, pracowni.

W epoce wczesnego neolitu (ok. 5 - 4 tys. p.n.e.) na tereny Górnych Łużyc przybyli nieliczni potomkowie rolników znad Dunaju, znający rolnictwo, hodowlę zwierząt oraz technikę wytwarzania naczyń ceramicznych. Pozostałości po tych ludach to toporki, czekany i kamienne części kopaczek. Tereny nad Nysą i Sprewą zostały gęściej zaludnione dopiero przez twórców tzw. kultury ceramiki sznurowej (ok. 2880 - 2100 r. p.n.e.). Jednakże intensyfikacja osadnictwa nastąpiła u schyłku neolitu. Ludzie ci, zajmowali się już uprawą kilku gatunków zbóż oraz hodowlą. Świadczą o tym pochodzące z tego okresu drewniane, kamienne i rogowe kopaczki, radła, sierpy z dREW na lub poroża ze zbrojników krzemiennych. Ważną zmianą było rozpowszechnienie się metalurgii brązu w okresie od ok. 2200 do 1700 p.n.e. Pozostałością po tych ludach z tamtych czasów (mowa o tzw. kulturze unietyckiej) są przede wszystkim groby szkieletowe zawierające niespalone ciała zmarłych oraz liczne brązowe a nawet złote ozdoby, które otrzymywali w drogę w zaświaty. Po okresie dość gęstego zaludnienia ziem nad Nysą i Sprewą w początkach epoki brązu nastąpiło osłabienie osadnicze związane zapewne z wędrówką ludów.

¹ Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012 - 2015

Kolejną istotną zmianę kulturową obserwuje się od ok. 1350 r. p.n.e. Tereny te przestały być przejściowe i słabo zaludnione. W Europie miała wówczas miejsce rewolucja w wierzeniach. Jej głównym przejawem była zmiana w sposobie chowania zmarłych, polegająca na przejściu z obrządku szkieletowego na obrządek całopalny. Ślady tych społeczności, które w ten sposób traktowały swoich zmarłych, archeolodzy określili jako kulturę pól popielnicowych, a jej odmianę istniejącą w dorzeczach Łaby, Odry i Wisły jako kulturę łużycką. Rozwijała się ona nieprzerwanie aż od końca epoki brązu i dalej we wczesnej epoce żelaza (750 - 500 p.n.e.), kiedy to obok brązu zaczęto wykonywać także wyroby żelazne. Przedmioty żelazne były wówczas bardzo cenne i służyły raczej jako ozdoby niż przedmioty codziennego użytku. W tym okresie mieszkańcy oprócz osad otwartych budowali grody, czyli osady umocnione. Najazd Scytów w VI w. p.n.e. położył kres kulturze łużyckiej. Jej upadek na jakiś czas załamał na Łużycach intensywne zasiedlenie. W IV wieku p.n.e. na tych terenach pojawiły się wpływy celtyckie.

Od I w. n.e. Łużyce zamieszkiwały ludy barbarzyńskie znajdujące się pod wpływem cesarstwa rzymskiego. Prawdopodobnie byli to znani ze źródeł historycznych Silingowie, szczep germańskiego plemienia Wandalów posługujący się narzeczem z grupy germańskiej. Epokę żelaza kończą wydarzenia związane z najazdem Hunów na Europę. Rozpoczyna się wielka wędrówka ludów.

Mieszkające wówczas na terenie Łużyc plemiona ruszają na zachód i południe. Możliwe, że na przełomie IV i V w. rejon Łużyc był przez pewien czas niezasiedlony. Pierwsze grupy słowiańskie pojawiają się na terenie Łużyc w VI - VII w. W IX w. Biezuńczanie zamieszkiwali gród w Bieśnicy (Landskrone - obecnie dzielnica Görlitz). Potomkowie tych Słowian żyją do dziś w niemieckiej części Górnych Łużyc i znani są pod nazwą Serbów Łużyckich bądź Serbołużyczan.

• Historia średniowieczna i nowożytna miasta

W XI w. tereny wokół dzisiejszego Zgorzelca/Görlitz należały do kraju Biezuńczan. Symbolicznym miejscem tej krainy była góra o wys. 499 m. n.p.m. zwana wówczas Bezunec (pol. Biezuńcem) na szczycie której wybudowano gród. Najprawdopodobniej już przed ok. 992 r. kraj Biezuńczan stał się częścią Milska, czyli ziemi Milczan. Sami Milczanie utracili swoją niezależność jako ostatni z Serbów w latach 985 - 990. Bezpośrednimi zwierzchnikami kraju Milczan stali się margrabiowie miśnieńscy.

W 1002 r. tereny te opanował Bolesław Chrobry, który postanowił zjednoczyć zachodnią Słowiańszczyznę. W rok później rozpoczęły się długoletnie wojny polsko - niemieckie zakończone pokojem w Budziszynie zawartym w 1018 r. Mieszko II syn Bolesława Chrobrego utracił krainę w 1031 r. podczas wojny z cesarzem Konradem II.

Do lat 70. XI w. Łużyce pozostawały w rękach margrabiów miśnieńskich, jednakże faktycznym właścicielem ziemi Łużyckiej był cesarz niemiecki. W 1076 r. Okręg Zgorzelecki przejęty został przez Przemyślidów władców Czech. Czeskie panowanie trwało do 1635 r., z krótką przerwą w XII w. i w latach 1253 - 1329.

W 1071 r. Zgorzelec był jedynie osadą o powierzchni ok. 380 - 390 ha. Znaczenie wioski wzrosło, kiedy na jej terenie wzniesiono gród zapewne po 1100 r. Usytuowany był on na skalistym pagórku, zwanym Wzgórzem Zamkowym. Obecnie w tym miejscu znajduje się kościół Pawła i Piotra. Gród pełnił funkcje obronne, ale jak się wydaje przede wszystkim zapewniał bezpieczeństwo kupcom i ściągał cło.

Na dalszy rozwój miasta szczególny wpływ miały krzyżujące się na tym terenie najważniejsze szlaki handlowe ówczesnej Europy: Via Regia oraz trakt z Pragi do portów bałtyckich. Konsekwencją tak korzystnej lokalizacji był rozwój osady w kierunku osady kupieckiej. W XII w. osada posiadała już własny kościół. Nadano mu wezwanie patronów kupców św. Mikołaja. Kościół w gotyckiej postaci znajduje się do dziś na swym pierwotnym miejscu, na Przedmieściu Mikołajskim (Nikolaivorstadt), ob. teren Görlitz.

Początkowo nie było mostu łączącego brzegi rzeki Nysy Łużyckiej. Przeprawiano się wpraw. Most wzniesiono najprawdopodobniej w XIII w. z inicjatywy mieszkańców lub burgrabiów. Za jego pomocą osadnictwo mogło rozwijać się również na prawym brzegu rzeki. Budowlą, która powstała we wschodniej części Zgorzelca, po prawej stronie Nysy, był szpital św. Ducha. Służył on przede

wszystkim wędrowcom korzystającym z Via Regia, która była także głównym szlakiem pielgrzymów zmierzających do Santiago de Compostela.

Na początku XIII w. Łużyce zostały objęte akcją kolonizacyjną, w której zasięgu znalazł się również Zgorzelec. Na terenie miasta zamieszkali głównie koloniści pochodzący z Turynii. W 1303 r. Zgorzelec został podniesiony do rangi miasta. W latach 50. XIII w. w Zgorzelcu osiedliła się duża grupa flamandzkich sukienników. Produkcja sukna rozślawiła gród Nyski. Już w 1226 r. sukno ze Zgorzelca sprzedawano z powodzeniem we Wrocławiu. W związku z przybyciem sukienników jak i prowadzonym przez nich handlem zaistniała potrzeba rozbudowy miasta. Powstał wówczas drugi, Nowy Rynek tzw. Górny Rynek. W poł. XIII w. zabudowa miasta osiągnęła swe granice, które nie zmieniły się do lat 50. XIX w.

W 1329 r. potwierdzono prawa miasta do handlu wolnocłowego z Czechami, nadano prawo składu soli, prawo składu marzanki barwierskiej i prawo bicia monety. W 1341 r. Jan Luksemburczyk nakazał aby każdy kupiec podróżujący przez dystrykt zgorzelecki musiał przejeżdżać przez Zgorzelec. W wyniku tych przywilejów i praw rodziny kupieckie pomnażały swoje majątki.

W 1346 r. założono w Löbau (Lubij) Związek Sześciu Miast: Zgorzelec, Bautzen (Budziszyn), Zittau (Żytawa), Kamenz (Kamieńc), Löbau (Lubij) i Lubań (Lauban) aby chronić miasta przed szerzącym się na Łużycach procederem rozbójnictwa. Związek, choć pełnił zadania obronne, wkrótce stał się dzięki licznym przywilejom potęgą militarną i polityczną wpływającą korzystnie na dalszy rozwój miasta przez niemal 200 kolejnych lat.

Rozkwit gospodarczy miał swoje odzwierciedlenie w kształtującej się architekturze miasta. Powstały liczne renesansowe kamienice zlokalizowane w obrębie Starego Miasta. W 1492 r. miasto nabyło obszary tzw.: Ziemię Pieńską (248 km²) oraz Lasy Puszczy Zgorzeleckiej (348 km) stając się właścicielem największych obszarów spośród innych prowincjonalnych miast niemieckich.

W XV w. długotrwałe wojny husyckie, zatargi z feudałami, klęski elementarne: pożary, powódzie i epidemie, znacznie osłabiły dynamiczny rozwój miasta. Nie mniej jednak, w II poł. XV w. i w I poł. XVI w. wzdłuż szlaku Via Regia, nie było większego ośrodka miejskiego od Erfurtu do Wrocławia. W okresie panowania na Łużycach Jagiellonów w latach 1490 - 1526 eksport sukna do Polski osiągnął największe rozmiary, a w 1510 r. Zygmunt Jagiellończyk udzielił prawa nieskrępowanego handlu na terenie Korony i Litwy.

Wiek XVI, szczególnie II jego połowa, nie była pomyślna dla miasta. Wydarzenia takie jak: klęski żywiołowe, blokada szlaków handlowych przez Imperium Osmańskie oraz odkrycie szlaków morskich stopniowo wyhamowały rozwój gospodarczy miasta. Dodatkowym ciosem był tzw. „Pönfall”, w wyniku którego król czeski Ferdynand I Habsburg za „opieszalą pomoc” w wojnie szmalkaldzkiej odebrał w 1547 r. Związkowi Sześciu Miast przywileje oraz większość posiadłości ziemskich. Dalszy upadek świetności miasta był związany z okresem wojny trzydziestoletniej.

W 1635 r. na Górnych Łużycach zakończyło się panowanie czeskie. Na mocypokojowego traktatu praskiego Górne Łużyce przeszły w dziedziczne posiadanie elektorów saskich Wettynów. Przekazanie Górnych Łużyc (a tym samym i Zgorzelca) odbyło się na tzw. sejmie tradycyjnym w Zgorzelcu w 1636 r.

W II poł. XVII w. miasto powoli dźwigało się ze zniszczeń wojennych opierając swój rozwój na sukiennictwie i płóciennictwie oraz na przemyśle browarniczym.

Wydarzenia mające miejsce w XVIII w. ponownie wpłynęły negatywnie na rozwój miasta. Liczne wojny, m.in. Śląskie, najazd szwedzki, pożary przyniosły miastu olbrzymie straty finansowe. Wysokie kontrybucje, spadek znaczenia Via Regia, wprowadzenie ceł zaporowych na handel z należącym do Królestwa Pruskiego Śląskiem oraz wojny napoleońskie doprowadziły na początku XIX w. do zdegradowania miasta do roli obozu przejściowego różnych wojsk.

Na mocy postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 r. Zgorzelec wraz z północną częścią Górnych Łużyc włączono do państwa Pruskiego. W ten sposób rozpadł się Związek Sześciu Miast.

• **Rozwój urbanistyczny miasta w XIX w.**

Na początku XIX w. w mieście znajdowało się 1100 budynków. Stare Miasto otoczone było podwójnym pierścieniem murów z czterema dobrze zabezpieczonymi wejściami oraz bramą miejską. Wnętrza przedmieścia (Frauenvorstadt i Reichenbacher Vorstadt) były oddzielone od dalszych obszarów miasta czternastoma bramami. Most Staromiejski zapewniał połączenie z Przedmieściem Nyskim położonym na wschodnim brzegu rzeki, gdzie znajdował się szpital św. Ducha, młyn trójkołowy, a w późniejszym czasie budynki mieszkalne. Po okresie bujnego rozwoju gospodarczego w późnym średniowieczu aż do lat 20. XX w. budownictwo w Zgorzelcu rozwijało się słabo. Według statystyk z tamtego okresu rocznie przybywało tylko kilka budynków. Istnienie osad na obszarze dzisiejszego miasta można potwierdzić tylko na terenach południowo - zachodnich. Około 1888 r. niektóre wsie były rozpoznawalne jedynie na podstawie nazw ulic.

W 1815 r. na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego Zgorzelec stał się częścią państwa pruskiego. Pierwsze 20-lecie rządów Hohenzollernów nie było pomyślne dla miasta. Używane od wieków drogi do Budziszyna i Żytawy przegrodziła granica prusko saska, ponadto wprowadzono barierę celną na granicy z Królestwem Polskim.

Rozwój ośrodków włókienniczych w Łodzi dodatkowo pogarszał możliwość sprzedaży sukna - tradycyjnego materiału eksportowego ze Zgorzelca. Zmiana nastąpiła po założeniu Niemieckiego Związku Celnego w latach 30. XIX w. Zgorzelec zaczął odgrywać ważną rolę jako miejsce przeładunkowe śląskiego i dolnośląskiego zboża.

W 1847 r. miasto zastało podłączone do saksońskiej i pruskiej sieci kolejowej. Rozpoczęto rozbudowę połączeń drogowych z Bolesławcem, Żytawą, Lubaniem i Budziszynem. Rewolucja przemysłowa była kolejnym bodźcem stymulującym rozwój gospodarczy Zgorzelca. Mechanizacja produkcji sukna wykorzystująca energię wody miała wpływ na wybór lokalizacji nowo powstających zakładów sukienniczych. Brzeg Nysy wzdłuż wschodnich obwarowań miasta został zdominowany przez architekturę przemysłową. Lokalizacje te przetrwały nawet po wprowadzeniu w 1836 r. maszyny parowej. Do 1846 r. powstało 17 zakładów opartych o pracę maszynową.

W latach 1825 - 1871 nastąpił przyrost demograficzny. Liczba mieszkańców Zgorzelca wzrosła czterokrotnie. Zastosowano wówczas nowe rozwiązania urbanistyczne. Pierwszym poszerzeniem miasta w oparciu o plan zabudowy i statut budowlany było połączenie Starego Miasta z terenami dworca saksońsko - pruskiego. Na dalsze plany rozbudowy miasta, pozytywnie wpłynęła pruska ustawa o gminach z 1853 r. W wyniku tych regulacji nadzór budowlany nad pojedynczymi elementami inwestycji został przekazany Królewskiemu Zarządowi Policji, natomiast Magistrat odpowiadał za sporządzanie planów budowlanych. W latach 1851 i 1856 poszerzono granice okręgu podatkowego umożliwiając tym samym ekspansję zakładów rzemieślniczych poza jego granice, w kierunku południowo - wschodnim. Rozbudowa wschodniej części miasta zapoczątkowana została po 1818 r. Bezpośrednim impulsem do rozwoju budowlanego było zapotrzebowanie terenów pod garnizon wojsk pruskich i zagospodarowanie go na potrzeby mieszkaniowe rodzin wojskowych.

Znaczący wkład w rozwój przestrzenny Zgorzelca wniósł jego burmistrz Gottlob Ludwig Demiani, który uczynił z miasta nowoczesny ośrodek przemysłowy. Przyczynił się do budowy wielu budynków publicznych m.in. za jego kadencji wybudowano: Wyższą Szkołę Obywatelską, Wyższą Szkołę dla Dziewcząt (1836 - 1838), pierwszy szpital przy Salomonstrasse (1843 - 1844). Istotnym dla zagospodarowania przestrzennego miasta było usunięcie murów miejskich w latach 1846 - 1856 oraz wiążącego prawa budowlanego dla nowych terenów miejskich na południowym - zachodzie. W tym czasie powstały również nowe budowle: Kościół Świętego Krzyża (1853), Dom Stanów (1854), Gimnazjum (1856) Koszary Strzelców (1858).

Od poł. XIX w. przemysł maszynowy, kolejowy i włókienniczy koncentrował się na zachodniej części miasta. W 1847 r. wybudowano Görlitzer Maschinenbau - Anstalt Christophs Lüdersa znany później jako Waggon und Maschinenbau Ag (WUMAG). W latach 1866 - 1871 opracowano plan zabudowy obejmującej obszary na południe od dworca. Wzdłuż linii kolejowych wzniesiono Zakłady Budowy Maszyn Richarda Raupacha i Görlitzer Maschinenbau AG, późniejszy browar Landskron, a na zachodnich przedmieściach Zgorzelca wybudowano nowy dworzec kolejowy Rauschwalde, który należał do największych obiektów tego typu w Rzeszy.

Od 1822 r. w mieście zaczęły kursować pierwsze tramwaje konne, które w 1897 r. zostały zastąpione przez elektryczne. Komunikacja tramwajowa objęła Przedmieście Wschodnie, a w 1900 r. także Ujazd (Moys).

W 1871 r. zatwierdzono w Berlinie drugi etapu rozbudowy, która trwała aż do następnego wieku.

W budownictwie dominowała zabudowa kwartałowa, początkowo w stylu epoki wilhelmińskiej, później powstawały obiekty charakterystyczne dla reprezentacyjnego stylu secesyjnego.

W 1875 r. wybudowano Drugi Most, który zintegrował urbanistycznie wschodnie dzielnice miasta z częścią zachodnią. W 1902 r. wzniesiono jeden z najbardziej reprezentacyjnych obiektów: Górnołużycką Halę Pamięci obecny Miejski Dom Kultury. W tym okresie powstały także budynki w stylu modernistycznym: Szpital Miejski (1905), Biblioteka Miejska (1907), Hala Miejska (1910) i nowa synagoga (1911).

• **Rozwój miasta w latach 1914 - 1945**

Okres I wojny światowej to okres zastoju w budownictwie. Brak materiałów budowlanych oraz zakaz wznoszenia budynków obowiązujący w okresie wojny spowodował, iż prace budowlane ograniczały się do bieżących prac konserwacyjnych, ukończono jedynie rozpoczętą w 1914 r. budowę nowego budynku dworca kolejowego.

W następstwie I wojny światowej, oraz rewolucji w Niemczech z 1918 r. w Zgorzelcu doszło do niepokojów społecznych. Po połączeniu dwóch najważniejszych przedsiębiorstw Waggonbau AG i Maschinenbau AG w WUMAG w 1921 r. sytuacja uległa stabilizacji. Na rozwój miasta wpływ miały procesy migracyjne, przyrost ludności oraz poszerzenie granic miasta o dzielnice Rauschwalde oraz Ujazd.

W latach 1927 - 1939 nastąpił ożywiony proces budowlany, liczba jednostek budowlanych wzrosła o 30%. Rozpoczęto budowę osiedla na Kruczej Górze zorientowaną na zachód w kierunku Starego Miasta, a we wschodnim jego krańcu rozpoczęto budowę kolejnego osiedla o charakterze miasta ogrodu.

W latach 20. XX w. główną koncepcję budowlaną w oparciu o plan strefowy opracował radca miejski Heinrich Küster. Plan budowlany pierwotnie zakładał dwie strefy, ostatecznie wyznaczono cztery. Pierwsza - z zabudową zagęszczoną, druga - z zabudową luźną, rozdzieloną wolną przestrzenią, trzecia strefa uwzględniała interes ekonomiczny prywatnych właścicieli działek, którzy liczyli na dochód czynszowy lub na dochód z ewentualnej sprzedaży. W tej strefie preferowana była luźna zabudowa o małej powierzchni mieszkaniowej. Czwarta strefa przeznaczona była dla lepiej sytuowanych mieszkańców. Wyznaczono obszar pod wolnostojącą zabudowę umożliwiającą realizację koncepcji miasta - ogrodu.

Po stronie zachodniej toczyły się prace związane z rewitalizacją obszaru przy Moście Staromiejskim. Przeprowadzono renowację Starego Miasta przystosowując je do ruchu samochodowego. W ramach przygotowań do wojny wybudowano Koszary Kleista, Koszary Winterfeldta. W 1940 r. WUMAG ogłoszono zakładem wojennym, w którym zatrudniano w końcowej fazie wojny więźniów z obozu pracy w Biesnitz, będącego podobozem obozu koncentracyjnego Groß-Rosen.

W wyniku działań wojennych zniszczeniu uległo 1500 budynków. Historyczna zabudowa miasta pozostała w stanie nienaruszonym. W 1945 r. wysadzono wiadukt kolejowy niszcząc tym samym infrastrukturę transportową miasta.

Na konferencji w 1945 r. w Poczdamie ustalono nową, zachodnią granicę państwa opartą na Nysie Łużyckiej oraz Odrze. Miasto zostało podzielone na dwie części. Prawobrzeżna została przyłączona do Polski. Potwierdzeniem postanowień konferencji poczdamskiej o przebiegu zachodniej granicy Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej był tzw. Układ Zgorzelecki - Układ między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko - niemieckiej granicy państwowej, podpisany 6 lipca 1950 r. w Zgorzelcu przez premierów Polski i NRD: Józefa Cyrankiewicza i Otta Grotewohla.

Przedmieście wschodnie, będące wcześniej integralną częścią Görlitz, przejęło rolę samodzielnie funkcjonującego miasta. Przystosowywano niektóre obiekty budowlane do pełnienia funkcji administracyjnych. W kolejnych latach istotnym wyzwaniem była restrukturyzacja budownictwa mieszkaniowego.

• **Rozwój urbanistyczny miasta w okresie powojennym**

W okresie powojennym w Zgorzelcu można wyróżnić dwie fazy rozwoju urbanistycznego. Początkowo wybudowano na północnych i południowych obrzeżach przedwojennej zabudowy 4 i 5 piętrowe domy. W latach 80-tych zaczęto stosować zabudowę wielkopłytkową. Powstała nowa dzielnica w północnej części miasta naprzeciw historycznego Starego Miasta. Rewaloryzacja Przedmieścia Nyskiego została rozpoczęta po otwarciu Mostu Staromiejskiego w 2004 r. a zakończona w 2007 r. Równocześnie prace budowlane objęły odnowę zabudowy placu Poczтового jako centrum administracyjno-handlowego.

Na terenie Görlitz w okresie powojennym zaczęto również wznosić duże osiedla. Pierwsze z nich to Weinhübel - osiedle górnicze, a w latach 70-tych wzniesiono osiedle wielkopłytkowe w Königshufen. W tym okresie zabudowa Starego Miasta ulegała stałej degradacji. W 1989 r. 599 budynków zaklasyfikowano jako zagrożone. Podjęto prace, które ograniczały się do odnowienia budynków narożnych w celu zabezpieczenia pierzei oraz do renowacji zabudowy z epoki wilhelmińskiej. W latach 80-tych planowano przekształcić Stare Miasto w stylu socjalistycznego modernizmu. Brak funduszy oraz przemiany polityczne w Polsce uniemożliwiły realizację tych planów. Pomimo pozostawienia wielu budynków w rejonie Starego Miasta dokonywano licznych wyburzeń. Kres takim działaniom położyła pokojowa rewolucja w 1989 r. w Niemczech. W latach 90-tych stworzono koncepcję rewitalizacyjną Starego Miasta. W wyniku pozyskania funduszy federalnych oraz saksońskich rozpoczęto sukcesywną rewitalizację dzielnic: Altstadt, Gründerzeitviertel, Innenstadt Nord, Nikolaivorstadt.

W 1957 r. wznowiono kolejowy ruch graniczny, a po wprowadzeniu w 1971 r. bezpaszportowego ruchu drogowego Zgorzelec stał się jednym z najważniejszych przejść granicznych na zachodzie kraju. Wieloletnie kontakty miasta z Görlitz zaowocowały proklamowaniem Europa - Miasto w dniu 5 maja 1998 r. - w przyszłości miał powstać jeden organizm miejski, leżący po obu brzegach Nysy Łużyckiej. W 2001 r. podjęto uchwałę o wspólnej kandydaturze Europa - Miasto Görlitz/Zgorzelec do miana Europejskiej Stolicy Kultury 2010. Wspólna kandydatura miast przeszła do finału powyższego przedsięwzięcia, lecz miano Europejskiej Stolicy Kultury przyznano innemu niemieckiemu miastu - Essen.

5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną - głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju miasta.

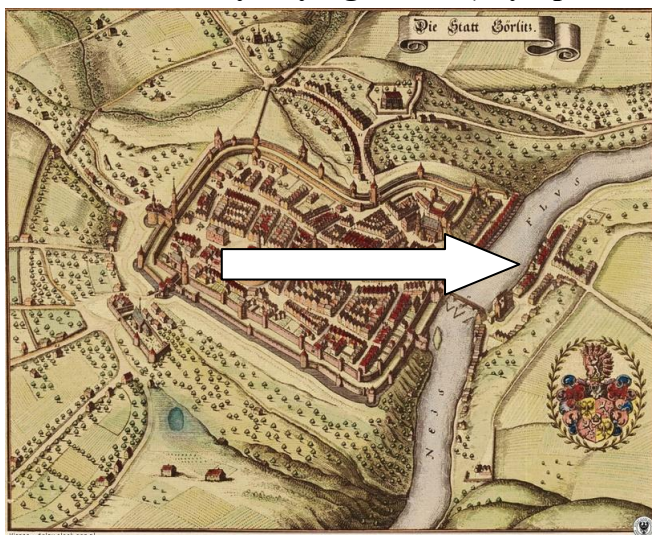
5.3.1. Dziedzictwo materialne²

Krajobraz kulturowy miasta Zgorzelec ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną i ekonomiczną regionu w czasach historycznych:

- położenie na obszarze historycznych Górnych Łużyc,
- przynależność do górnołużyckiego Związku Sześciu Miast z Bautzen, Kamenz, Lauban (Lubań), Löbau i Zittau,
- lokalizacja na ważnym europejskim szlaku handlowym - Via Regia,
- wielowiekowy rozwój w obrębie ważnego ośrodka miejskiego (Görlitz) o ponadregionalnym znaczeniu oraz wykształcenie się organizmu miejskiego z jego przedmieścia,
- całkowita wymiana ludności w 1945 r.

Poniżej przedstawiono najbardziej charakterystyczne i wartościowe elementy krajobrazu kulturowego miasta.

• Układ urbanistyczny Zgorzelca (część prawobrzeżna)

Rys. nr 2. Wizerunek Görlitz z Nyskim Przedmieściem (Zgorzelec), ok. 1650 r.

Prawobrzeżna część Görlitz, po 1945 r. funkcjonująca jako odrębne miasto Zgorzelec, w czasach historycznych rozwijała się jako tzw. Przedmieście Nyskie, wzmiankowane od 1273 r. Jest to najstarsza część obecnego Zgorzelca. Obejmuje położone tuż nad Nysą Łużycką obecne ulice: Wrocławską oraz Daszyńskiego - od Mostu Staromiejskiego do ul. Struga oraz niewielki Plac Pocztowy i Wzgórze Garncarskie. Ma charakter bulwaru nadrzecznego. Zachowało się tu szereg zabytkowych kamienic, wśród nich Dom Jakuba Boehme (XVI w.) czy Muzeum Łużyckie, a także Młyn Trójkołowy w 1273 r. wzmiankowany przy przeprawie przez Nysę.

Zabudowa przedmieścia rozwijała się między dzisiejszymi ulicami Wrocławską i Daszyńskiego, na wsch. od Mostu Staromiejskiego. Tu położone jest Wzgórze Garncarskie (Topfberg) wzmiankowane w 1328 r. Było prawdopodobnie miejscem produkcji wyrobów ceramicznych i zamieszkiwania garncarzy. W 1403 r., na terenie tym, określanym z czasem mianem Zaułka Garncarskiego, mieszkało ok. 57 osób. Działała tu piekarnia, kuźnia i młyn. Na Wzgórzu Garncarskim, na wysokości Mostu Staromiejskiego zlokalizowany jest Plac Pocztowy. Oprócz słupa dystansowego znajdował się tu również Dom Studzienny - zadaszone pomieszczenie, które stanowiło poidło dla koni pocztowych.

W XV w. w okolicy ob. ul. Wrocławskiej powstało gospodarstwo Albrechta Sporna. Między ob. ulicami Prusa i Daszyńskiego rozciąga się Krucze Wzgórze z dawnym Kruczym Folwarkiem

² Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012 - 2015

(Rabenvorwerk, Dwór Scultetusa) - ul. Przechodnia 8. Przy ul. Henrykowskiej zlokalizowany jest folwark Tischbrucke, wzmiankowany od 1382 r.

Przez wieki były to jedyne zabudowania prawobrzeżnego Goerlitz, połączonego z miastem za pomocą Mostu Nyskiego, ob. Staromiejskiego.

Obecny Zgorzelec jest miastem bez wyodrębnionego centrum - rynku, co jest wynikiem rozwoju w formie przedmieścia. Jego intensywny rozwój rozpoczął się wraz z budową w 1875 r. drugiego mostu (ob. Most Jana Pawła II), który zintegrował wschodnie przedmieście z miastem po zach. stronie rzeki. Duże znaczenie miało też zagospodarowanie terenów na potrzeby garnizonu wojsk pruskich po 1818 r. Na przełomie XIX i XX w., w płd. części ulicy Daszyńskiego i przy ul. Warszawskiej oraz wzdłuż ulic poprzecznych powstały ciągi kamienic tworzące kwartały zabudowy. W 1902 r. w płd. części przedmieścia wzniesiono jeden z najbardziej reprezentacyjnych obiektów: Górnołużycką Halę Pamięci, ob. Miejski Dom Kultury.

Na płn. od tej wielkomiejskiej zabudowy - między ulicami Prusa i Broniewskiego, a Daszyńskiego i Kościuszki oraz Traugutta rozlokowała się zabudowa jednorodzinna i wielorodzinna o charakterze miasta - ogrodu, zapoczątkowana w latach 1927 - 1939 budową osiedla na Kruczej Górze, poszerzana w kierunku wsch.

• Miejski Dom Kultury, ul. Parkowa 1

Miejski Dom Kultury został wybudowany w latach 1898 - 1902 w stylu eklektycznym z elementami neoklasycyzmu i secesji. Został zaprojektowany przez mieszkającego w Görlitz architekta Hugo Behra, który był znany jako budowniczy Reichstagu w Berlinie. Górnołużycka Hala Chwały (taką nazwę nosił obiekt) wraz z Muzeum została sfinansowana ze składek pochodzących od mieszkańców Górnych Łużyc. Z założenia miał być to pomnik poświęcony pamięci zmarłych w 1888 r. dwóch cesarzy: Wilhelma I oraz Fryderyka III. Uroczystego otwarcia dokonał cesarz Wilhelm II w dniu 28 listopada 1902 r.

Budynek jest budowlą centralną założoną na kwadratowym planie. Łączy charakter budowli zabytkowej z cechami pomnika. Bryła budynku przykryta jest kopułą z miedzianej blachy o wysokości 42 m, której zwieńczeniem jest korona cesarska. Jej wysokość w świetle wynosi 21 m, rzut poziomy stanowi kwadrat o boku 19 m.

Pośrodku trzyczęściowej elewacji znajduje się czterokolumnowy portyk z trzema otworami wejściowymi. Portyk wsparty jest na kolumnach tokańskich dźwigających trójkątny fronton wypełniony dekoracją rzeźbiarską. Na szczycie frontonu umieszczona jest rzeźba uskrzydłonej kobiety z wieńcem w dłoniach. Nad otworami wejściowymi znajdują się trzy reliefy o tematyce mitologicznej, kolejne dwa nad oknami. Po prawej i po lewej stronie elewacji frontowej na wysokich cokołach stoją pełnoplastyczne grupy rzeźb autorstwa Hugo Lederera z Berlina wyobrażające „Wojnę” i „Zwycięstwo” (Pokój). Nad nimi znajdują się fryzy autorstwa Reinharda Schnauderera - rzeźbiarza pochodzącego z Drezna, przedstawiające scenę składania hołdu Germanii przez Niemcy Południowe i Północne. Cztery duże emblematy umieszczone są na fasadzie bocznej. Przedstawiają „Handel”, „Żeglugę”, „Przemysł”, „Sztukę”, „Rzemiosło” i „Rolnictwo”.

Wewnątrz głównego budynku znajduje się Hala Chwały zaplanowana jako świątynia sztuki. Na wprost wejścia do holu stały dwa marmurowe posągi o wysokości 3 m autorstwa Johanna Pfuha, przedstawiające pierwszych cesarzy niemieckich: Wilhelma Wielkiego i Fryderyka III. Obecnie w tym miejscu znajdują się lustro. Nisza cesarska ozdobiona jest mozaiką w formie słońca ze złotymi promieniami. Po prawej i lewej stronie grupy cesarskiej na marmurowych cokołach spoczywały odlane z brązu insygnia władzy cesarskiej. Po obu stronach schodów prowadzących do niszy cesarskiej stoją dwie, zachowane do dziś rzeźby - lvice, autorstwa Johanna Pfuha. Szerokie balustrady z piaskowca zdobione są roślinnymi reliefami w postaci chabrów i fiołków. Na piętrze, nad drzwiami, znajdują się ornamenty częściowo wykonane z piaskowca: w formie kartusza korona cesarska oraz „fantazja i tajemnicza prawda sztuki”. W trzech dużych niszach, naprzeciw niszy cesarza, stały posągi trzech paladynów: Bismarcka, Moltkego i Roona.

W Hali Pamięci mieściło się Muzeum Cesarza Fryderyka, wyposażone w eksponaty związane z dorobkiem historycznym i kulturalnym Górnych Łużyc. W salach muzealnych zgromadzono m. in.:

obrazy, rysunki, grafiki, rzeźby, militaria, dzwony, szkło, porcelanę, fajans, przedmioty cechowe, zabytkowe meble oraz stroje ludowe. Jedno z pomieszczeń przeznaczono na zbiory archeologiczne pochodzące z okresu starożytności i wczesnego średniowiecza (przechowywano m.in. słynną rzymską figurkę Jowisza z Zebrzydowej). Bogata kolekcja obrazów zawierała płótna wielu znanych artystów pochodzących z Łużyc Górnych (K. Nathego, L. Danzigers i J. Wustena), ale także dzieła mistrzów włoskich (Tycjana), czy też polskich (Józefa Brandta). Wśród intrygujących eksponatów znajdował się but wykonany własnoręcznie przez Jakuba Böhme, znanego filozofa, mistyka jak również zgorzeleckiego szewca. Warto zauważyć, iż Muzeum posiadało znaczącą kolekcję elementów wyposażenia z wielu górnołużyckich kościołów np.: z Czernej, Giebułtowa, Lasowa, Rudzicy, Ruszowa, Sławnikowic, Sulikowa. Po I wojnie światowej w Muzeum mieściła się ekspozycja militariów. W skarbcu znajdował się zbiór medali, numizmatyki w tym ok. 600 złotych monet.

Po II wojnie światowej muzeum zlikwidowano, część eksponatów zaginęła. Od 1948 r. w budynku mieścił się powiatowy Dom Kultury. Istotną datą w historii obiektu był 6 lipca 1950 r., w tym dniu Józef Cyrankiewicz oraz premier NRD Otto Grothwohl podpisali umowę o wytyczeniu granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Wydarzenie te upamiętnia tablica pamiątkowa umieszczona na elewacji frontowej.

W sąsiedztwie Domu Kultury w 1968 r. wybudowano amfiteatr z muszlą koncertową (dzieło inżynierów Świrko i Janiaka). Pomiędzy gmachem Domu Kultury a wiaduktem kolejowym rozciąga się rozległy park. Najstarsze jego elementy pochodzą z lat 1877 - 1878. Posadzono wówczas drzewa pomiędzy kamieniołomem, a wiaduktem. W okresie międzywojennym założono wschodnią część parku.

Głaz narzutowy spod Węglińca znajduje się w pobliżu Miejskiego Domu Kultury przy placu ks. Jerzego Popiełuszki z tablicą upamiętniającą proklamację z dnia 5 maja 1998 r. dotyczącą utworzenia Europa - Miasto Zgorzelec/Görlitz. Projekt stanowi wizję wspólnej idei scalania się w jedno, dwupaństwowe miasto Zgorzelec - Görlitz.

• **Dom Jakuba Böhme, ul. Daszyńskiego 12**

Dom Jakuba Böhme znajduje się na Przedmieściu Nyskim w Zgorzelcu. Jakub Böhme był mistrzem szewskim, ale znany był jako jeden z ważniejszych teologów okresu Reformacji. W 1599 r. zakupił dom przy Rabengasse (Zaułek Kruczy, dziś ul. Daszyńskiego). Mieszkał w nim do 1610 r. W 300 rocznicę śmierci Jakuba Böhme w 1924 r. nad wejściem została umieszczona tablica upamiętniająca sławnego mieszkańca domu.

Po raz pierwszy uliczka przy Nysie była wzmiankowana w 1433 r. W XV w. nazywała się Wienberge (Wzgórze z Winnicami). W czasach późniejszych zwano ją Rabengasse, a od 1862 r. Pragergasse (Zaułek Praski) względnie Pragerstraße (ul. Praska).

Obecny stan zawdzięcza wielu przebudowom i rekonstrukcjom po pożarach miasta w 1726 r. i w XIX w. Od strony ulicy budynek posiada trzy kondygnacje. Na poziomie parteru znajduje się tylko jedno okno i portal koszowy. Liczba okien w budynku zwiększa się wraz z piętrem. Jest to wynik położenia domu na wzgórzu. Do poł. XIX w. były one oknami krągło - łukowymi. Z tyłu znajduje się tylko jedno piętro z dwoma oknami i portalem.

Obecnie odrestaurowany budynek jest siedzibą Informacji Turystycznej. Oprócz możliwości uzyskania informacji w punkcie, budynek udostępniony jest dla zwiedzających jako Izba Jakuba Böhme.

• **Barokowy pałacyk, ul. Francuska 39**

W 1730 r. przy ulicy Francuskiej (dzielnica Ujazd) powstał barokowy pałacyk. Budynek założony jest na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem z lukarnami. Na kalenicy stoi drewniana wieżyczka z iglicowym hełmem. Na narożniku zamontowany jest zegar słoneczny.

Dawniej obiekt stanowił siedzibę rodziny Raschke. Jeden z jej przedstawicieli, członek saskiej Rady Wojennej, Fryderyk Wilhelm Raschke, gościł tu w nocy z 25 na 26 listopada 1745 r. króla pruskiego Fryderyka II. W marcu 1813 r. prawdopodobnie tutaj nocowali także książę Wilhelm

Hohenzollern (późniejszy cesarz Wilhelm I) oraz księżę Karol meklemburski. W maju 1813 r. częstym gościem w pałacyku był pruski kanclerz Karol August von Hardenberg.

• **Kruczy Folwark (Rabenvorwerk), ul. Przechodnia 8**

Kruczy Folwark (Rabenvorwerk) w starych źródłach występuje również pod nazwą Dworu Scultetusa (Scultetushof). Obecne obiekty mieszczą się przy ul. Przechodniej 8 i pełnią funkcję Domu Pomocy Społecznej.

W 1440 r. jako właściciela miejscowego folwarku podaje się Seifrida Goswina (Goßwina). W 1500 r. folwark zakupił Michał Schulz. Wdowa po nim, Małgorzata sprzedała Kruczy Folwark Marcinowi Schulzowi, ojcu słynnego matematyka, astronoma i kartografa Bartłomieja Scultetusa. Łużycki uczonek urodził się w Kruczym Folwarku w 1540 r. Dowodem upamiętniającym związek znanego zgorzelczanina z tym miejscem jest ustawiony przy Kruczym Folwarku pamiątkowy kamień z napisem: „B. Scultetus 1540 - 1614”. Na przełomie lat 60. i 70. XVI w. gospodarzem Kruczego Folwarku był Abraham Schulz, brat Scultetusa. Po jego śmierci w 1571 r. majątek przeszedł na własność Eichlerów, spokrewnionych z Schulzami. Dnia 23 lipca 1641 r. na początku oblężenia Zgorzelca przez wojska cesarskie, folwark został podpalony przez broniących miasta żołnierzy szwedzkich. W 1652 r. zabudowania folwarczne odbudował Mateusz Miicke, miejscowy właściciel (od 1614 r.). W 1757 r. w obiekcie kwaterował generał pruski Hans von Winterfeld, który otrzymał śmiertelną ranę w bitwie pod Ujazdem 7 września 1757 r.

• **Dom (Zagroda) Kołodzieja, Aleje Lipowe 1**

W 1822 r. Walter Stephen wybudował Dom (Zagroda) Kołodzieja w Wigancicach Żytawskich. Jego rodzina żyła w nim do 1947 r., następnie mieszkało w nim kolejno pięć rodzin polskich. Dom przetrwał w oryginalnym stanie do czasów obecnych. Translokacja, czyli przemieszczenie Domu trwało od 16 maja do 11 czerwca 2005 r.

Dom stanowi przykład architektury łużyckiej o konstrukcji zrębowo, przysłupowo, ryglowej. Słupy o ozdobnej snycerze, wzmocnione są krótkimi - łukowo wyprofilowanymi mieczami. O zamożności kołodzieja świadczą cztery kondygnacje, mansardowy dach, rzadko spotykany w tej architekturze portal drzwiowy, opaski okienne z piaskowca, kraty i okiennice.

• **Młyn, ul. Wrocławska**

Młyn Trójkołowy wraz z położonym po drugiej stronie Nysy Młynem Czterokołowym i łączącym je Mostem Staromiejskim, stanowi najstarszą część miasta Görlitz i Zgorzelca. Młyn najprawdopodobniej został wybudowany w XIII w. Najstarsza o nim wzmianka źródłowa pochodzi z 1273 r. W średniowiecznych źródłach określany był mianem „Młyna Szpitalnego”, lub „Młyna Trójkołowego” (Dreiradenmühle).

Pierwotnie młyn stanowił własność szpitala św. Ducha, który dzierżawił obiekt różnym mieszczanom zgorzeleckim. Wśród dawnych dzierżawców młyna trójkołowego wymienia się znane osobistości Henryka Steinruckera (w latach 60. XIV w. sprawował urząd landwójta) czy Bartłomieja Hirschberga, (dziedzica Studnisk w II poł. XV w.). Od 1570 r. młyn dzierżawili miejscowi białoskórnicy. W 1820 r. w jego sąsiedztwie wybudowano fabrykę sukna. Na przestrzeni wieków w młynie trójkołowym przeprowadzono liczne przebudowy. W 1562 r. powódź poczyniła tak wielkie szkody, że konieczne było postawienie młyna od podstaw. Prace budowlane trwały do 1583 r.

Kolejny, tragiczny wylew Nysy Łużyckiej w 1595 r. przyczynił się do ponownej renowacji obiektu. Budynek mieszkalny (dzisiaj ul. Wrocławska 1) zbudował Karl Gotlob Bauer. Właściciel młyna trójkołowego ulokował w nim zajazd z gospodą oraz stajnie dla koni w piwnicach. Podczas oblężenia Zgorzelca w 1641 r. młyn został zdewastowany. Przekazy z 1710 r. donoszą o następnej przebudowie. W nocy z 18 na 19 maja 1925 r. młyn spłonął lecz został wkrótce odbudowany z inicjatywy ówczesnego właściciela P. Welzela.

W 1938 r. obok młyna wzniesiono wysoki spichlerz przypominający wieżę obronną. Przed II wojną światową nadbudowano III piętro budynku mieszkalnego, a w latach 20-tych wzniesiono elewator zbożowy w formie modernistycznej wieży. W połowie lat 90-tych w dawnym młynie trójkołowym otwarto restaurację „Piwnica Staromiejska”.

Dnia 5 maja 1993 r. na budynku młyna umieszczono płaskorzeźbę ceramiczną WAZE - Wyraz Artystyczny Zjednoczonej Europy. Przedstawia kobietę wyrastającą z ziemi, symbolizującą ideę rodzącej się wspólnoty pomiędzy miastami Zgorzelec/Görlitz. Autorami i wykonawcami są Ormianin Vahan Bego i Michał Bulak. Płaskorzeźba została wykonana w Zakładach Płytek Ceramicznych „Przyborsk” w Gierałtowie. Jest ona widoczna zarówno od strony starej części Zgorzelca, jak i z Görlitz.

• Zespół dworski przy ul. Henrykowskiej

Dawny folwark Tischbrücke wzmiankowany był już w 1382 r. Nazwa folwarku pochodzi od położonego w najbliższej okolicy prowizorycznego mostu na Nysie Łużyckiej. Most ów pojawiał się w wielu dokumentach miejskich. Na przykład w czerwcu 1697 r. przeprowadził tędy swą armię August Mocny kiedy wyruszał do Krakowa w celu objęcia tronu polskiego. Folwark przy ulicy Henrykowskiej wielokrotnie zmieniał właścicieli. Pierwotnie wchodził w skład dóbr leżącego na prawym brzegu Nysy Łużyckiej szpitala św. Ducha. Przed 1476 r. folwark nabył Hans Grapke. W XV - XVIII w. gospodarowały tutaj różne rodziny plebejskie, m.in. Mauermannowie, Popigowie i Hagendornowie. Tutejsze zabudowania mocno ucierpiały w okresie wojen napoleońskich. W 1880 r. wzniesiono nowy budynek mieszkalny o cechach neobarokowych (zastąpił on znany z rysunków dom szachulcowy). Przypuszczalnie w tym samym czasie założono park. W okresie II wojny światowej w folwarku zatrudniani byli jeńcy wojenni. W II poł. XX w. w budynku rządcówki miał swoją siedzibę PGR w Zgorzelcu.

• Słup dystansowy, Plac Pocztowy

Zgorzelecki słup dystansowy poczty polsko - saskiej umieszczono przy zachodnim wjeździe do miasta przy Bramie Lubańskiej 23 kwietnia 1725 r. Wjazd przez Bramę Lubańską znajdował się w okolicy obecnego skrzyżowania czterech ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Wrocławskiej, i Lubańskiej. Po 1945 r. uległ on rozbiciu. Przez 10 lat w postaci kilku fragmentów leżał przysypany ziemią w okolicy Wzgórza Garncarskiego. W 1955 r. Pracownia Konserwacji Zabytków przeprowadzała na tych terenach inwentaryzację i odnalazła dwa ocalałe elementy słupa.

W 1956 r. szczątki zabezpieczono we wrocławskim Muzeum Poczty. Na jednym elemencie zachowały się ujęte w kartusze herby Rzeczypospolitej Obojga Narodów i księstwa Saksonii, na drugim można było odczytać większość napisów. Wierna kopia słupa dystansowego (pierwszego drogowskazu) odsłonięta została dnia 30 sierpnia 2003 r. Słup stoi naprzeciwko nowego Mostu Staromiejskiego, ma około 5 m wysokości i kształt ostrosłupa na cokole. Trzon ozdobiony jest herbami Saksonii, Polski i Litwy, monogramem króla Augusta Mocnego i napisami podającymi odległości do najważniejszych miast regionu. Obecnie na terenie Placu Poczтового trwają prace budowlane.

• Wiadukt kolejowy

W południowej części miasta znajduje się wiadukt kolejowy przypominający akwedukt rzymski. Most, łączący dwa brzegi Nysy Łużyckiej, ma 475,5 m długości i 35 m wysokości. Postawiony jest na 32 przęsłach. Wybudowany w latach 1844 - 1847 pod kierunkiem Gustawa Kiesslera. Kosztował 640 668 talarów, czyli dużo więcej niż stawiany w tym samym czasie bardzo podobny, lecz nieco dłuższy wiadukt kolejowy w Bolesławcu. 7 maja 1945 r. o godzinie 22.00 część mostu wysadzili żołnierze niemieccy. Wiadukt ponownie został oddany do użytku w 1957 r.

• Obiekty sakralne

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela, ul. Grunwaldzka 2

Kościół został wybudowany w stylu eklektycznym latach 1906 - 1907 jako świątynia ewangelicka. Powstał on głównie z inicjatywy mieszkańców Ujazdu, którzy na rzecz kościoła w 1898 r. zawiązali stowarzyszenie. Po siedmioletnich pertraktacjach otrzymali zgodę pruskiego ministra kultury na budowę świątyni. Uroczystości położenia kamienia budowlanego przewodniczył pastor Szmidt. W 1906 r. nastąpiło poświęcenie kościelnych dzwonów. W realizację budowy kościoła zaangażowała się także cesarzowa - Augusta Wiktoria, żona Wilhelma II. Ufundowała ona kwotę,

którą przeznaczono na zakup żyrandola. Projektantem obiektu został architekt Fritsche z Erberfeld. Kościół konsekrowany został 15 maja 1907 r.

Po remoncie świątyni na początku lat 60-tych, kościół dostosowano do potrzeb kultu katolickiego. W 1964 r. kościół został poświęcony przez księdza abp Bolesława Kominka. Dekretem wydanym w dniu 23 kwietnia 1972 r. powołano do istnienia nową parafię rzymsko - katolicką pod wezwaniem Jana Chrzciciela. W 1976 r. urządzono prezbiterium w duchu nowej liturgii posoborowej. Kolejny remont miał miejsce w latach 1988 - 1990. Wybudowano wówczas dom katechetyczny, wymieniono na blachę miedzianą pokrycie oraz wykonano nową elewację zewnętrzną.

Obecnie kościół to jednonawowa, wolnostojąca zorientowana świątynia, posiadająca wyodrębnione, węższe prezbiterium trójbocznie zamknięte. Nawa i prezbiterium kryte są jednolitym dachem dwuspadowym. Od strony wschodniej na osi fasady znajduje się narożna wieża wybudowana na rzucie kwadratu, pełniąca funkcję dzwonnicy. W ścianach wieży umieszczone są podłużne okna zwieńczone półokrągłym łukiem, powyżej nich znajduje się zegar. Dzwonnica przykryta jest namiotowym dachem. W ścianie szczytowej okrągłe okno jak i pozostałe okna świątyni posiadają kolorowe witraże. Od wschodu dobudowana jest niewielka kruchta. Wewnątrz świątyni zachowały się drewniane empory.

Kościół pw. św. Bonifacego, ul. Emilii Plater 9

Kościół został zbudowany w latach 1927 - 1929 według planów architekta Bernarda Sandera. Projekt zakładał prostą, funkcjonalną budowlę dostosowaną do potrzeb wojska i ludności cywilnej. Kamień węgielny wmurowano w 1929 r. Kościół został konsekrowany w 1930 r. przez kardynała Adolfa Bertrama z Wrocławia. Patronatem był św. Bonifacy - główny Patron Niemiec. Kościół przynależał do parafii św. Krzyża w Görlitz i spełniał funkcję kościoła garnizonowego.

W czasie II wojny światowej proboszcz ks. F. Scholz otoczył opieką duszpasterską jeńców przebywających na pracach przymusowych i w Stalagu VIII A. Kościół 1 grudnia 1940 r. przeszedł pod wyłączną administrację archidiecezji wrocławskiej.

W latach 1962 - 1968 wewnątrz świątyni zostało przebudowane ustawiono w nim figury św. Wojciecha i św. Stanisława - Patronów Polski, pomalowano wewnątrz i ufundowano nowe dzwony. W 1990 r. powstał przy kościele Pomnik Pamięci Poległych, Pomordowanych i Zmarłych Żołnierzy Armii Krajowej. W trakcie kolejnego remontu przeprowadzonego w latach 2000 - 2002 przystosowano prezbiterium do potrzeb odnowionej liturgii soborowej.

Obecnie kościół jest budowlą jednonawową, murowaną z cegły posiadająca żelbetonową konstrukcję szkieletową. Obiekt nakryty jest dachem dwuspadowym. Zachodni szczyt nawy zwieńczony jest niewielką kwadratową sygnaturką, wspartą na metalowej konstrukcji pełniącej funkcję dzwonnicy. Na szczycie umieszczono krzyż. Wszystkie okna kościoła opatrzone są kolorowymi szybami podobnie okrągłe okno w ścianie szczytowej. Wysokie okna w kształcie prostokąta umieszczone są w ścianach w jednym rzędzie. Do prezbiterium od strony północnej została dobudowana prostokątna zakrystia, a od strony zachodniej obszerna kruchta. We wnętrzu kościoła na szczególną uwagę zasługuje prospekt organowy oraz ołtarz główny wraz trzema figurami świętych.

Kościół pw. św. Józefa Robotnika, ul. Jana Kozaka

Przy ul. Jana Kozaka zlokalizowana jest nowoczesna bryła kościoła pw. św. Józefa Robotnika. W 1978 r. ks. prałat Jan Kozak uzyskał pozwolenie na budowę dwupoziomowego kościoła według projektu: Wojciecha Kurowskiego, Aliny Niedźwiedzkiej - Kurowskiej, Jana Niedźwiedzkiego, Wojciecha Marszałka.

W 1981 r. metropolita wrocławski - Henryk Gulbinowicz, wmurował kamień węgielny, pochodzący z wykopalisk wokół Grobu Księcia Apostołów. W 1983 r. został uroczystie poświęcony dolny kościół pw. św. Barbary. Dekretem metropolity wrocławskiego w 1990 r. została erygowana, wydzielona z parafii św. Bonifacego, parafia św. Józefa Robotnika. W latach 1999 - 2000 wybudowano prezbiterium w kościele górnym, według projektu Andrzeja Mikuły. Konsekracja kościoła górnego miała miejsce w 2000 r., dokonał jej biskup legnicki Tadeusz Rybak.

Obecnie jest to jednonawowa budowla o konstrukcji z żelbetonu, dwukondygnacyjna. Posiada zdecydowaną sylwetkę architektoniczną nawiązującą do archetypu świątyni. Bryła przykryta jest

dachem wielospadowym, wykonanym z blachy cynkowej. Współczesny wystrój świątyni został wzbogacony w organy kościelne pochodzące z XIX w.

Obiektem dominującym w przestrzeni wokół kościoła jest 35 metrowa wieża, służąca jako dzwonnica. W niej umieszczono trzy spiżowe dzwony ufundowane przez wiernych. Dzwony zdobione są płaskorzeźbami świętych, których imiona im nadano. Imię Jana apostoła otrzymał najmniejszy dzwon o wadze 150 kg średnicy 63 cm, średni otrzymał imię Barbara. Waży 250 kg, a jego średnica wynosi 78 cm. Największy półtonowy dzwon o średnicy 93 cm, nosi imię Józef. Na wszystkich dzwonach podano datę ich odlania 1990 r.

Cerkiew Prawosławna, Plac Konstantyna i Heleny

Cerkiew prawosławna jest obiektem religijnym służącym mieszkającym w Zgorzelcu Grekom. Obiekt został otwarty w 2002 r. podczas V Międzynarodowego Festiwalu Piosenki Greckiej. Cerkiew wykonano w Hajnówce niedaleko Białowieży. Wnętrze zdobią przedmioty ręcznie wykonane przez wiernych oraz zakupione obrazy. Nabożeństwa odprawiane są w trzech językach: polskim, greckim, starocerkiewnym.

• Cmentarze i miejsca historyczne

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewia, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego.

Miejsca historyczne upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej.

Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Miasto Zgorzelec wyróżnia występowanie miejsc pamięci, nawiązujących do historii najnowszej tych terenów:

Cmentarz Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego i pomnik Orła Piastowskiego, ul. Bohaterów II Armii WP

Cmentarz Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego i pomnik Orła Piastowskiego upamiętnia żołnierzy, którzy poświęcili swoje życie dla ojczyzny. Pomnik Orła Piastowskiego przy ul. Bohaterów II Armii WP dłuta Józefa Potępy z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie odsłonięty został 6 maja 1978 r. Nawiązuje do sylwetki wojskowego orła i symbolizuje ptaka siadającego na słupie granicznym, patrzącego dumnie na Zachód. Rzeźba ta góruje nad cmentarzem, gdzie znajdują się 3392 groby, w których spoczywa 3420 poległych żołnierzy polskich, którzy zginęli wiosną 1945 r. w czasie forsowania Nysy Łużyckiej, w drodze na Drezno i pod czeski Melnik. Żołnierze i oficerowie pochowani są w identycznych mogiłach oznaczonych betonowymi krzyżami grunwaldzkimi.

Na cmentarzu pochowano (według stopni wojskowych): 1 podpułkownika Nikifora Jaśkiewicza, 7 majorów, 24 kapitanów, 43 poruczników, 195 podporuczników, 98 chorążych, 7 podchorążych (w czasie wojny zaliczano ich do oficerów). Pozostali to podoficerowie i szeregowcy. Spoczywa tu także 6 kobiet żołnierzy (sanitariuszki i telefonistki). Na cmentarzu upamiętniono również ponad dwa tysiące żołnierzy, których z obiektywnych przyczyn nie udało się ekshumować. Wśród nich znajduje się 5 podpułkowników, 10 majorów, 34 kapitanów, 30 poruczników, 182 podporuczników, 92 chorążych. Pozostali to podoficerowie i szeregowcy. Cmentarz ma kształt zagłębionego prostokąta, otoczonego wałem, podzielonego symetrycznie na 4 kwatery. Na skrzyżowaniu głównej alei stoi cokół po pierwszym pomniku.

Stalag VIII A

Miejszem o szczególnym znaczeniu historycznym jest obóz jeńców wojennych Stalag VIII A. Znajduje się przy ulicy Łużyckiej, na południowym skraju miasta Zgorzelec. Kamienny obelisk wraz z tablicą upamiętnia tragiczne losy żołnierzy.

Obóz został zaplanowany na 3 tysiące jeńców przebywających stale oraz 200 osób służby strażniczej. Maksymalne obciążenie obozu obliczano na 15 tysięcy osób. Dzielił się na następujące części:

- batalion wartowniczy w narożniku ul. Łużyckiej i drogi biegnącej do Koźlic,
- komendanturę obozu przy ul. Łużyckiej,
- podobozie z barakiem dezynfekcyjnym, łaźnią, pocztą, barakami sanitarnymi, więzieniem,
- obóz właściwy składający się z baraków drewnianych, a później murowanych o wymiarach 30 m x 10,60 m x 10 m.

Wewnątrz obozu znajdowały się dwie kuchnie dla jeńców wschodnich i zachodnich, barak karny, kantyna, barak teatralny, biblioteka, kaplica, ubikacje ogólne, boisko sportowe. Do obozu prowadziły dwie bramy (od strony wschodniej i zachodniej). Były one podwójnie odrutowane, dodatkowo zabezpieczone siecią elektryczną. Niebezpieczeństwo porażenia sygnalizowały tablice ostrzegawcze.

Po wojnie teren obozu uznano jako miejsce pamięci narodowej. W lipcu 1976 r. odsłonięto pomnik, którego pomysłodawcą był francuski kombatanant płk Jean Ollier'a, natomiast wykonawcą został artysta Tadeusz Dobosz.

Początkowo w obozie jenieckim przebywali żołnierze polscy wzięci do niewoli przez Niemców we wrześniu 1939 r. W latach 1940 - 1941 w obozie osadzono żołnierzy belgijskich, francuskich i jugosłowiańskich. Od stycznia 1942 r. przebywali tutaj jeńcy rosyjscy, a później jeszcze brytyjscy, włoscy, słowaccy i amerykańscy. Najwyższy stan liczebny obóz osiągnął we wrześniu 1944 r. - 47 328 jeńców. Przez zgorzelecki Stalag VIII A i jego komanda pracy przeszło łącznie 100 - 120 tysięcy osób, w tym około 40 tysięcy Rosjan (około 12 tysięcy jeńców radzieckich straciło tutaj życie). W latach 1946 - 1948 baraki obozu jenieckiego zostały rozebrane.

• Założenia parkowe, zespoły zieleni miejskiej, półnaturalne ekosystemy

Na terenie miasta Zgorzelec znajdują się tereny zielone: parki, skwery, łąki czy też zespoły leśne. Stanowią one niezbędny czynnik kształtujący atrakcyjny wizerunek miasta. W celu ochrony obiektów przyrodniczych o walorach historycznych zaleca się działania z zakresu modernizacji, rewitalizacji i konserwacji tych terenów.

Na terenie miasta Zgorzelec znajduje się:

- **park miejski im. A. Blachańca** o bogatych i różnorodnych formach kształtowania zieleni z częścią komponowaną o wartości kulturowej i historycznej i częścią naturalistyczną;
- **park im. Paderewskiego** tworzący założenie zieleni będące elementem kompozycji urbanistycznej osiedla mieszkaniowego. Uformowany zgodnie z tradycją kształtowania miast z przełomu XIX i XX w.;
- **park im. II Armii Wojska Polskiego**, na terenie którego znajduje się cenny zespół zadrzewień ze zbiornikiem wodnym;
- **park przy ul. Struga** (Wąwóz Struga) posiadający walory krajobrazowe z szarogłazami;
- **park podworski przy ul. Henrykowskiej** objęty ochroną konserwatorską;
- **park podworski przy ul. Bolesławieckiej**, na terenie którego znajdują się zadrzewienia ze stanowiskiem kwitnącego bluszczu;
- **łąka przy ul. Lubańskiej** tworząca zbiorowisko łąkowe z dużą ilością gatunków zmienno wilgotnych;
- **Dolina Nysy Łużyckiej** w południowej części miasta. Na tym obszarze występują lasy liściaste o charakterze łąkowym i łągowym, zbiorowiska łąkowe dolin rzecznych, łąki podmokłe i bagienne z zaroślami wierzbowymi, tereny zalewowe;

- **park Ujazdowski oraz dawne tereny poligonowe**, są to tereny leśne cechach założeń parkowych udostępnione w celach rekreacyjnych i wypoczynkowych;
- **zespół leśny przy ul. Reymonta**.

5.3.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznana za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne jest rodzajem dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie miasta Zgorzelec nie była przedmiotem badań naukowych.

Obowiązkiem władz miasta jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną.

Skomplikowana historia Ziemi Odzyskanych, na których leży Zgorzelec i niemal całkowita wymiana ludności po 1945 r., pozbawiła region ciągłości kulturowej. W ramach akcji osiedleńczej na terenie niemieckiego miasta Zgorzelec osiedli przybysze głównie z Buga i z Polski centralnej oraz grupa ok. 14 000 Greków i Macedończyków, która osiedliła się tu w latach 1949 - 1950. Nowe społeczeństwo początkowo dążyło do likwidacji wszelkich przejawów niemieckości miasta: usuwano niemieckie napisy, nazwy ulic, likwidowano pomniki. Wraz z upadkiem komunizmu i zmianami ustrojowymi podjęto działania mające na celu „odkłamanie” historii. Obecnie materialnemu dziedzictwu kulturowemu przywraca się dawny blask, natomiast w sferze niematerialnej promowana jest lużycka tożsamość regionu.

W Zgorzelcu, podobnie jak na całym Dolnym Śląsku, na niemieckie dziedzictwo kulturowe, odgrywające ogromną rolę w kształtowaniu materialnego wizerunku miasta, nałożyło się bogactwo tradycji przyniesionych przez powojennych migrantów. Współistnienie wielu kultur doprowadziło do powstania kultury współczesnej, co czytelne jest w języku. Gwary osadników nawarstwiały się i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do integracji językowej, w wyniku której powstała polszczyzna ogólna z niewielkimi elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników.

Podobnie jak na terenie całego Dolnego Śląska, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świętach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

Wyróżnikiem Zgorzelca jest oddziaływanie kulturowe uchodźców greckich i macedońskich, którego efektem są nazwy miejscowe, np. Bulwar Grecki nad Nysą z obeliskiem poświęconym Grekom, ulica nazwana imieniem polsko - greckiego bohatera Jerzego Iwanowa-Szajnowicza czy budowle - np. Cerkiew Prawosławna. Większość Greków wyjechała w latach 80. XX w., obecnie mieszka tu około 50 rodzin greckich, w większości polsko - greckie małżeństwa. Niemniej nadal działa tu Stowarzyszenie Greków w Polsce „Delta”, zaś od 1998 r. funkcjonuje Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej. Corocznie odbywają się również, uroczystości upamiętniające pobyt Greków w Zgorzelcu - pod tablicą pamiątkową znajdującą się na budynku Urzędu Miasta, zawierająca inskrypcję: „Grecy przyczynili się do rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturalnego miasta Zgorzelec”. Na cmentarzu komunalnym znajduje się obelisk upamiętniający 600 pochowanych Greków, którym nie było dane ponownie zobaczyć swojej ojczyzny”.

Jak wspomniano Zgorzelec leży przy szlaku Via Regia - dawnym, głównym szlaku z Rusi do Europy Środkowej. Równocześnie jest to też główna z nitek Szlaku Świętego Jakuba wiodącego do Santiago de Compostella w Hiszpanii. Był to najważniejszy spośród zachodnich szlaków lądowych, wychodzący z Moguncji nad Renem, poprzez dzisiejszą Turynię i Saksonię na Łużyce i Śląsk. Szlak ten biegł przez rejon Budziszyna, Zgorzelca, Lubania, Bolesławca, Legnicy do Wrocławia, gdzie łączył się ze szlakiem bursztynowym. Największe znaczenie zaczął nabierać od około poł. II w. Z czasem droga ta przekształciła się w znaną nam dziś tzw. Via Regia lub Wysoką Drogę. Szlak ten został w 1563 r. wymieniony przez Jörga Gaila z Augsburga jako jedna z 95 europejskich odcinków tras pątniczych do Santiago de Compostela.

W 2002 r. z inicjatywy władz Saksonii powołano do życia inicjatywę „VIA REGIA - Europejska Droga Kultury”, do której dołączyły regiony leżące na szlaku historycznym Via Regia. Głównym jej celem jest podniesienie Via Regia do rangi symbolu jedności europejskiej na poziomie kulturowym, turystycznym i gospodarczym. Przebiegając m.in. równoległe do polskiej, niemieckiej i francuskiej autostrady A4, symbolicznie łączy ze sobą wiele krajów rozwijającej się Unii Europejskiej i służy wymianie handlowej.

Innym nawiązaniem do historii, do czasu gdy w Zgorzelcu mieszkał i pracował Jakub Böhme - śląski mistyk, gnostyk i filozof religii - jest Święto Starego Miasta - Jakuby. Organizowane co roku na Przedmieściu Nyskim jest spotkaniem z historią, tańcem, muzyką, teatrem i rzemiosłem. Inspiracją do zorganizowania festynu miejskiego było wybudowanie obecnego Mostu Staromiejskiego łączącego Przedmieście Nyskie w Zgorzelcu ze starówką w Görlitz. W tym samym czasie na Starym Mieście w Görlitz odbywa się Altstadtfest.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Zgorzelec nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Zgorzelec znajdują się 78 zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 2), w tym jedno stanowisko archeologiczne. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Zgorzelec to głównie obiekty zlokalizowane na osiedlu Śródmieście, największa ich koncentracja występuje na ul. Daszyńskiego, gdzie znajduje się 28 zabytkowych obiektów, tj. ponad 36% ogólnej liczby.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Zgorzelec

LP.	OBIEKT	ADRES	NR	REJESTR ZABYTKÓW	DATA REJESTRU
1	układ urbanistyczny historycznego ośrodka miasta Zgorzelec			A/1803/448	1958.12.08
2	zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, park nadnyski, skwer im. ks. J. Popiełuszki	Parkowa		A/1242/1-2	2009.29.05
3	budynek mieszkalno - gospodarczy, tzw. „Zagroda Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	50/A/01	2001.05.17
4	otoczenie „Zagrody Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	A/1379	2009.22.10
5	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	1a	1203/J	1995.03.31
6	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	3	1225/J	1995.08.08
7	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	5	1201/J	1995.05.29
8	dom mieszkalny	Czachowskiego	1	A/5745/1140/J	1993.05.13
9	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	9	A/5531/1329/J	1998.03.25
10	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	10	A/5549/1301/J	1997.06.16
11	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy - restauracja „Przy Jakubie”	Daszyńskiego	11	A/5530/1330/J	1998.03.26
12	dom Jakuba Böhme, ob. siedziba Stowarzyszenia „Euroopera”	Daszyńskiego	12	A/5552/1298/J	1997.10.06
13	dom mieszkalny	Daszyńskiego	13	A/5546/1305/J	1997.07.03
14	dom mieszkalny	Daszyńskiego	14	A/5544/1307/J	1997.07.04
15	dom mieszkalny, ob. Muzeum Łużyckie	Daszyńskiego	15	A/5541/1313/J	1997.09.24
16	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	16	A/5540/1314/J	1997.09.25
17	dom mieszkalny	Daszyńskiego	17	A/5550/1300/J	1997.11.06
18	dom mieszkalny	Daszyńskiego	18	A/5538/1320/J	1997.12.04
19	dom mieszkalny	Daszyńskiego	19	A/5537/1321/J	1997.12.05
20	dom mieszkalny	Daszyńskiego	20	A/5532/1328/J	1998.01.14
21	dom mieszkalny	Daszyńskiego	67	1194/J	1995.04.04
22	dom mieszkalny	Daszyńskiego	68	1208/J	1995.06.09
23	dom mieszkalny	Daszyńskiego	70	1190/J	1995.02.17
24	dom mieszkalny	Daszyńskiego	71	1253/J	1996.01.29
25	dom mieszkalny	Daszyńskiego	72	A/5741/1147/J	1993.07.21
26	dom mieszkalny	Daszyńskiego	73	1236/J	1995.10.12
27	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75a	1240/J	1995.11.23
28	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75b	1218/J	1995.07.21
29	dom mieszkalny	Daszyńskiego	76	1226/J	1995.08.07
30	dom mieszkalny	Daszyńskiego	77	1227/J	1995.07.28
31	dom mieszkalny	Daszyńskiego	78	1209/J	1995.06.16
32	dom mieszkalny	Daszyńskiego	79	1191/J	1995.03.08
33	dom mieszkalny	Daszyńskiego	82	1223/J	1995.08.07
34	dom mieszkalny	Daszyńskiego	83	1249/J	1995.12.20
35	dwór, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	95	A/6053	2017.08.16

36	dom mieszkalny	Daszyńskiego	98	1217/J	1995.12.07
37	dom mieszkalny	Domańskiego	1	A/5565/1263/J	1996.05.24
38	dom mieszkalny	Domańskiego	2	A/1466	2009.11.12
39	dom mieszkalny	Domańskiego	4	1230/J	1995.08.22
40	dwór Dolny Ujazd („Nieder Moys”), ob. dom mieszkalny	Francuska	39	A/5696/601/J	1978.02.20
41	dom rządcy folwarku, ob. dom mieszkalny	Henrykowska	5	A/5553/1296/J	1997.12.05
42	park przy domu rządcy folwarku	Henrykowska	5	A/5553/1296/J	1997.12.05
43	dom mieszkalny	Kościuszki	2	1196/J	1995.04.14
44	dom mieszkalny	Kościuszki	16	A/1072	2008.06.24
45	dom mieszkalny	Łużycka	9	A/6042	2017.03.10
46	dom mieszkalny	Łużycka	11	1210/J	1995.06.19
47	Muzeum i Górnołużycka Hala Pamięci, ob. Miejski Dom Kultury	Parkowa	1	A/5746/1139/J	1993.05.14
48	dom mieszkalny, ob. internat ZSZ	Partyzantów	2-4	A/5803/963/J	1989.09.30
49	dom mieszkalny	Piłsudskiego	3	1232/J	1995.08.28
50	dom mieszkalny	Piłsudskiego	4	1188/J	1995.02.16
51	dom mieszkalny	Piłsudskiego	5	1207/J	1995.06.08
52	dom mieszkalny	Piłsudskiego	7	1233/J	1995.09.02
53	dom mieszkalny	Piłsudskiego	8	1195/J	1995.04.14
54	dom mieszkalny	Piłsudskiego	10	1189/J	1995.02.16
55	dom mieszkalny	Piłsudskiego	12	1192/J	1995.03.14
56	dom mieszkalny	Piłsudskiego	14	1187/J	1995.02.15
57	dom mieszkalny	Staszica	5	1228/J	1995.08.18
58	dom mieszkalny	Staszica	7	1237/J	1995.10.20
59	kamienica	Staszica	11	A/5929	2014.07.11
60	willa	Świętego Jana	20	A/985	2006.11.21
61	dom mieszkalny, ob. budynek biurowo - usługowy	Warszawska	1	1255/J	1996.02.21
62	dom mieszkalny	Warszawska	2	1224/J	1995.08.08
63	dom mieszkalny	Warszawska	3	1216/J	1995.03.07
64	dom mieszkalny	Warszawska	4	1212/J	1995.06.20
65	dom mieszkalny	Warszawska	7	1234/J	1997.09.25
66	dom mieszkalny	Warszawska	8	1229/J	1995.08.16
67	dom mieszkalny	Warszawska	14	A/4707	2010.12.13
68	dom mieszkalny	Warszawska	15	1260/J	1996.04.25
69	dom mieszkalny	Warszawska	16	1215/J	1995.06.24
70	dom mieszkalny	Wolności	2	1239/J	1995.10.26
71	dom mieszkalny	Wolności	4	A/5902	2014.03.07
72	dom mieszkalny	Wolności	6	1238/J	1995.10.23
73	dom mieszkalny	Wolności	7	A/5521/1345/J	1998.09.28
74	zespół przemysłowy młyna „trójkołowego”, ob. budynek mieszalno - usługowy	Wrocławska	2 - 3	A/5523/1343/J	1998.09.02
75	budynek administracyjno - handlowy, ob. dom mieszkalny z restauracją	Wrocławska	2	A/5523/1343/J	1998.09.02
76	budynek produkcyjny	Wrocławska	2	A/5523/1343/J	1998.09.02

77	elewator (silos) z przyległym budynkiem przemysłowym	Wrocławska	3	A/5523/1343/J	1998.09.02
78	Stanowisko archeologiczne - cmentarzysko ciałopalne kultury białowickiej	AZP 79-9/56, nr stan. w miejscowości 44		261/Arch/2005	2005.03.30

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie miasta wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie jednego kościoła, elementy wystroju kamienicy oraz obraz. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się danych dotyczących tych obiektów.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Karty adresowe gminnej ewidencja zabytków miasta zostały wykonane w czerwcu 2007 r. oraz w sierpniu 2014 r. Gminna ewidencja zabytków obejmuje 617 obiektów zabytkowych. Niemal połowa z nich znajduje się na osiedlu Śródmieście (49%), przy czym ponownie najczęściej zlokalizowanych jest na ul. Ignacego Daszyńskiego (84 zabytki, tj. ponad 13% ogólnej liczby obiektów wpisanych do gminnego rejestru zabytków). Warto dodać, iż jedynym osiedlem Zgorzelca pozbawionym zabytków wpisanych do rejestrów prowadzonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków czy gminnej ewidencji zabytków jest osiedle Słoneczne. Natomiast bardzo nieliczne takie obiekty znajdują się w Dzielnicy Wschodniej (2 zabytki).

Na terenie miasta znajduje się ponad 60 zabytkowych kamienic i domów z XVI - XX w. Większość z nich została wybudowana w stylu secesyjnym. Zlokalizowane są m.in. na ulicach: Daszyńskiego, Piłsudskiego, Wolności, Warszawskiej i Bohaterów Getta.

Najstarszą częścią miasta jest Przedmieście Nyskie (od Mostu Staromiejskiego do ul. Struga). Zachował się tam rząd malowniczo położonych nad rzeką Nysą Łużycką kamienic, w których znajdują się m.in. Dom Jakuba Böhme i Muzeum Łużyckie.

Ochronie konserwatorskiej podlegają zachowane, oryginalne elementy budynków takie jak: bryła, forma dachu, wystrój elewacji, stolarka okienna i drzwiowa. Ochronie podlega również zachowany, oryginalny układ przestrzenny wnętrza oraz elementy wyposażenia i wystroju takie jak: klatka schodowa, układ pomieszczeń, sklepienia, balustrada klatki schodowej, stolarka drzwiowa, posadzki ceramiczne. Głównym zaleceniem dla większości obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków jest przywrócenie historycznych podziałów drewnianej stolarki. W wyniku niekontrolowanych remontów przeprowadzanych przez właścicieli prywatnych w miejsce stolarki drewnianej montowano okna z PCV, ponadto montując okna często nie uwzględniono oryginalnego podziału stolarki okiennej. Zaleca się także przywrócenie pełnoplastycznych elementów konstrukcyjnych ramiaków, tzn. profilowanie słupka i śłemia oraz odtworzenia szprosów. Wyklucza się podział międzyszybowy³.

Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Zgorzelec przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

³ Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec 2012 - 2015

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zgorzelec

LP.	OBIEKT	ADRES	NR	RODZAJ OBIEKTU
1	układ urbanistyczny historycznego ośrodka miasta Zgorzelec			obszar
2	kościół ewangelicki, ob. katolicki, parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Łużycka / Grunwaldzka 2		kościół
3	kościół garnizonowy, ob. parafialny pw. św. Bonifacego	Plater		kościół
4	zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, park nadnyski, skwer im. ks. J. Popiełuszki	Parkowa		park
5	budynek mieszkalno - gospodarczy, tzw. „Zagroda Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	dom mieszkalny
6	otoczenie „Zagrody Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	otoczenie zabytku
7	koszary, ob. lokale użytkowe	Armii Krajowej	13	koszary
8	dom mieszkalny	Armii Krajowej	96	dom mieszkalny
9	dom mieszkalny	Armii Krajowej	97	dom mieszkalny
10	dom mieszkalny	Armii Krajowej	98	dom mieszkalny
11	dom mieszkalny	Armii Krajowej	99	dom mieszkalny
12	dom mieszkalny	Armii Krajowej	100	dom mieszkalny
13	dom mieszkalny	Armii Krajowej	101	dom mieszkalny
14	dom mieszkalny	Armii Krajowej	102	dom mieszkalny
15	dom mieszkalny	Armii Krajowej	103	dom mieszkalny
16	dom mieszkalny, ob. Sąd Rejonowy	Armii Krajowej	104	dom mieszkalny
17	dom mieszkalny, ob. Miejska Biblioteka Publiczna	Baczyńskiego	1	dom mieszkalny
18	dom mieszkalny	Baczyńskiego	2	dom mieszkalny
19	dom mieszkalny	Baczyńskiego	4	dom mieszkalny
20	dom mieszkalny	Baczyńskiego	5	dom mieszkalny
21	dom mieszkalny	Baczyńskiego	6	dom mieszkalny
22	dom mieszkalny	Baczyńskiego	8	dom mieszkalny
23	dom mieszkalny	Baczyńskiego	9	dom mieszkalny
24	dom mieszkalny	Baczyńskiego	10	dom mieszkalny
25	dom mieszkalny	Baczyńskiego	11	dom mieszkalny
26	dom mieszkalny	Baczyńskiego	12	dom mieszkalny
27	dom mieszkalny	Baczyńskiego	13	dom mieszkalny
28	dom mieszkalny	Baczyńskiego	14	dom mieszkalny
29	dom mieszkalny	Baczyńskiego	16	dom mieszkalny
30	dom mieszkalny	Baczyńskiego	17	dom mieszkalny
31	dom mieszkalny	Baczyńskiego	18	dom mieszkalny
32	dom mieszkalny	Baczyńskiego	22	dom mieszkalny
33	dom mieszkalny	Baczyńskiego	23	dom mieszkalny
34	dom mieszkalny	Baczyńskiego	24	dom mieszkalny
35	dom mieszkalny	Baczyńskiego	26	dom mieszkalny
36	dom mieszkalny	Baczyńskiego	28	dom mieszkalny
37	dom mieszkalny	Baczyńskiego	30	dom mieszkalny
38	dom mieszkalny	Baczyńskiego	31	dom mieszkalny

39	dom mieszkalny	Baczyńskiego	32	dom mieszkalny
40	dom mieszkalny	Boczna	2	dom mieszkalny
41	dom mieszkalny	Bohaterów II Armii	2	dom mieszkalny
42	dom mieszkalny	Bohaterów II Armii	4	dom mieszkalny
43	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	1	dom mieszkalny
44	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	1a	dom mieszkalny
45	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	2	dom mieszkalny
46	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	3	dom mieszkalny
47	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	4	dom mieszkalny
48	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	5	dom mieszkalny
49	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	6	dom mieszkalny
50	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	7	dom mieszkalny
51	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	8	dom mieszkalny
52	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	9	dom mieszkalny
53	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	13	dom mieszkalny
54	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	14	dom mieszkalny
55	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	15	dom mieszkalny
56	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	16	dom mieszkalny
57	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	17	dom mieszkalny
58	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	18	dom mieszkalny
59	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	19	dom mieszkalny
60	willa, ob. przedszkole	Brzozowa	1	dom mieszkalny
61	willa	Brzozowa	2 - 3	dom mieszkalny
62	dom mieszkalny	Brzozowa	6-6a-7	dom mieszkalny
63	willa	Brzozowa	8	dom mieszkalny
64	dom mieszkalny	Brzozowa	14	dom mieszkalny
65	dom mieszkalny	Brzozowa	15	dom mieszkalny
66	dom mieszkalny	Brzozowa	16	dom mieszkalny
67	dom mieszkalny	Brzozowa	19	dom mieszkalny
68	dom mieszkalny	Brzozowa	20-21-22	dom mieszkalny
69	dom mieszkalny	Brzozowa	23-24	dom mieszkalny
70	dom mieszkalny	Chopina	2-4	dom mieszkalny
71	dom mieszkalny	Chopina	3-5-7	dom mieszkalny
72	dom mieszkalny	Chopina	6-8	dom mieszkalny
73	dom mieszkalny	Chopina	9-11	dom mieszkalny
74	dom mieszkalny	Chopina	10-12	dom mieszkalny
75	dom mieszkalny	Chopina	13-15	dom mieszkalny
76	dom mieszkalny	Chopina	14-16	dom mieszkalny
77	dom mieszkalny	Chopina	17-19	dom mieszkalny
78	dom mieszkalny	Chopina	18-20	dom mieszkalny
79	dom mieszkalny	Chopina	21-23	dom mieszkalny
80	dom mieszkalny	Chopina	22-24	dom mieszkalny
81	dom mieszkalny	Chopina	25-27	dom mieszkalny
82	dom mieszkalny	Chopina	26-28	dom mieszkalny
83	dom mieszkalny	Chopina	29-31	dom mieszkalny
84	dom mieszkalny	Chopina	30-32	dom mieszkalny
85	dom mieszkalny	Chopina	33-35	dom mieszkalny
86	dom mieszkalny	Chopina	34-36,	dom mieszkalny
87	dom mieszkalny	Chopina	37-39	dom mieszkalny
88	dom mieszkalny	Chopina	38-40	dom mieszkalny
89	dom mieszkalny	Chopina	41-43	dom mieszkalny
90	dom mieszkalny	Chopina	42-44	dom mieszkalny
91	dom mieszkalny	Cienista	2	dom mieszkalny
92	dom mieszkalny	Cienista	4	dom mieszkalny

93	budynki gospodarcze	Cienista	4	gospodarczy
94	dom mieszkalny	Cienista	6	dom mieszkalny
95	cmentarz ewangelicki, ob. miejsce pocmentarne	Cmentarna		cmentarz
96	dom mieszkalny	Czachowskiego	1	dom mieszkalny
97	dom mieszkalny	Czachowskiego	3	dom mieszkalny
98	dom mieszkalny	Czachowskiego	5	dom mieszkalny
99	dom mieszkalny	Czachowskiego	7	dom mieszkalny
100	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	9	dom mieszkalny
101	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	10	dom mieszkalny
102	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy - restauracja „Przy Jakubie”	Daszyńskiego	11	dom mieszkalny
103	dom Jakuba Böhme, ob. siedziba Stowarzyszenia „Euroopera”	Daszyńskiego	12	dom mieszkalny
104	dom mieszkalny	Daszyńskiego	13	dom mieszkalny
105	dom mieszkalny	Daszyńskiego	14	dom mieszkalny
106	dom mieszkalny, ob. Muzeum Łużyckie	Daszyńskiego	15	dom mieszkalny
107	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	16	dom mieszkalny
108	dom mieszkalny	Daszyńskiego	17	dom mieszkalny
109	dom mieszkalny	Daszyńskiego	18	dom mieszkalny
110	dom mieszkalny	Daszyńskiego	19	dom mieszkalny
111	dom mieszkalny	Daszyńskiego	20	dom mieszkalny
112	dom mieszkalny	Daszyńskiego	21	dom mieszkalny
113	dom mieszkalny, ob. pensjonat	Daszyńskiego	22	dom mieszkalny
114	dom mieszkalny	Daszyńskiego	23	dom mieszkalny
115	dom mieszkalny	Daszyńskiego	24	dom mieszkalny
116	dom mieszkalny	Daszyńskiego	25-26	dom mieszkalny
117	dom mieszkalny	Daszyńskiego	27	dom mieszkalny
118	dom mieszkalny	Daszyńskiego	30	dom mieszkalny
119	dom mieszkalny	Daszyńskiego	31	dom mieszkalny
120	dom mieszkalny	Daszyńskiego	32	dom mieszkalny
121	dom mieszkalny	Daszyńskiego	33	dom mieszkalny
122	dom mieszkalny	Daszyńskiego	33a	dom mieszkalny
123	dom mieszkalny	Daszyńskiego	38	dom mieszkalny
124	zajazd „Deutscher Hof“, ob. dom mieszkalny	Daszyńskiego	39	publiczne
125	dom mieszkalny	Daszyńskiego	40	dom mieszkalny
126	dom mieszkalny	Daszyńskiego	40a	dom mieszkalny
127	willa	Daszyńskiego	44	dom mieszkalny
128	dom mieszkalny	Daszyńskiego	45	dom mieszkalny
129	dom mieszkalny	Daszyńskiego	46	dom mieszkalny
130	dom mieszkalny	Daszyńskiego	47	dom mieszkalny
131	dom mieszkalny	Daszyńskiego	48	dom mieszkalny
132	dom mieszkalny	Daszyńskiego	49	dom mieszkalny
133	dom mieszkalny	Daszyńskiego	52	dom mieszkalny
134	dom mieszkalny, ob. bar	Daszyńskiego	52a	dom mieszkalny
135	dom mieszkalny	Daszyńskiego	53	dom mieszkalny
136	dom mieszkalny	Daszyńskiego	53a	dom mieszkalny

137	dom mieszkalny, ob. Spółdzielnia Pracy	Daszyńskiego	54	dom mieszkalny
138	dom mieszkalny	Daszyńskiego	56-57	dom mieszkalny
139	dom mieszkalny	Daszyńskiego	58-59	dom mieszkalny
140	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	61	dom mieszkalny
141	dom mieszkalny	Daszyńskiego	62	dom mieszkalny
142	dom mieszkalny	Daszyńskiego	63	dom mieszkalny
143	dom mieszkalny	Daszyńskiego	65	dom mieszkalny
144	dom mieszkalny	Daszyńskiego	66	dom mieszkalny
145	dom mieszkalny	Daszyńskiego	67	dom mieszkalny
146	dom mieszkalny	Daszyńskiego	68	dom mieszkalny
147	dom mieszkalny	Daszyńskiego	69	dom mieszkalny
148	dom mieszkalny	Daszyńskiego	70	dom mieszkalny
149	dom mieszkalny	Daszyńskiego	71	dom mieszkalny
150	dom mieszkalny	Daszyńskiego	72	dom mieszkalny
151	dom mieszkalny	Daszyńskiego	73	dom mieszkalny
152	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	74	dom mieszkalny
153	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75a	dom mieszkalny
154	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75b	dom mieszkalny
155	dom mieszkalny	Daszyńskiego	76	dom mieszkalny
156	dom mieszkalny	Daszyńskiego	77	dom mieszkalny
157	dom mieszkalny	Daszyńskiego	78	dom mieszkalny
158	dom mieszkalny	Daszyńskiego	79	dom mieszkalny
159	dom mieszkalny	Daszyńskiego	80	dom mieszkalny
160	dom mieszkalny	Daszyńskiego	82	dom mieszkalny
161	dom mieszkalny	Daszyńskiego	82a	dom mieszkalny
162	dom mieszkalny	Daszyńskiego	83	dom mieszkalny
163	dom mieszkalny	Daszyńskiego	84	dom mieszkalny
164	dom mieszkalny	Daszyńskiego	85	dom mieszkalny
165	dom mieszkalny	Daszyńskiego	86	dom mieszkalny
166	dom mieszkalny	Daszyńskiego	87	dom mieszkalny
167	dom mieszkalny	Daszyńskiego	88	dom mieszkalny
168	zespół przemysłowy browaru, ob. budynki Spółdzielni Pracy	Daszyńskiego	90	zespół
169	zespół budynków browaru, ob. Spółdzielni Pracy	Daszyńskiego	90	przemysłowy
170	dwór, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	95	dwór
171	dom mieszkalny	Daszyńskiego	96	dom mieszkalny
172	dom mieszkalny	Daszyńskiego	97	dom mieszkalny
173	dom mieszkalny	Daszyńskiego	98	dom mieszkalny
174	dom mieszkalny	Daszyńskiego	99	dom mieszkalny
175	dom mieszkalny	Daszyńskiego	100	dom mieszkalny
176	dom mieszkalny	Daszyńskiego	101	dom mieszkalny
177	dom mieszkalny	Daszyńskiego	101a	dom mieszkalny
178	dom mieszkalny	Daszyńskiego	102	dom mieszkalny
179	dom mieszkalny	Daszyńskiego	106	dom mieszkalny
180	ujęcie wody pitnej z zadaszeniem	Daszyńskiego	38-39	inne
181	dom mieszkalny (sgrafitta narodowo-socjalistyczne z l. 30-tych XX)	Dąbrowskiego	2	dom mieszkalny
182	dom mieszkalny	Domańskiego	1	dom mieszkalny

183	dom mieszkalny	Domańskiego	2	dom mieszkalny
184	dom mieszkalny	Domańskiego	3	dom mieszkalny
185	dom mieszkalny	Domańskiego	4	dom mieszkalny
186	dom mieszkalny	Domańskiego	5	dom mieszkalny
187	dom mieszkalny, ob. Urząd Miasta	Domańskiego	6	dom mieszkalny
188	dom mieszkalny, ob. Urząd Miasta	Domańskiego	7	dom mieszkalny
189	dom mieszkalny	Domańskiego	8-9	dom mieszkalny
190	dom mieszkalny	Domańskiego	10-11	dom mieszkalny
191	dom mieszkalny, ob. plebania	Domańskiego	12	dom mieszkalny
192	kasyno	Domańskiego	14	inne
193	zespół przemysłowy Gazowni Miejskiej (11), ob. Zakład Gazowniczy	Fabryczna	1	zespół
194	przetłocznia, ob. budynek administracyjno - socjalny w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
195	dom mieszkalny pracowników gazowni, ob. budynek administracyjny w zespole	Fabryczna	1	dom mieszkalny
196	magazyn, ob. stolarnia i warsztat mechaniczny w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
197	siłownia, ob. warsztaty sieci w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
198	odsiarczalnica, ob. magazyn w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
199	komin przemysłowy w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
200	kotłownia, ob. baza transportu, w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
201	piecownia w zespole (relikt)	Fabryczna	1	przemysłowy
202	aparatownia, ob. warsztat naprawy gazomierzy w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
203	laboratorium, ob. budynek administracyjny w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
204	budynek produkcyjny w zespole	Fabryczna	1	przemysłowy
205	dom mieszkalny	Francuska	12-14	dom mieszkalny
206	dom mieszkalny	Francuska	16	dom mieszkalny
207	dom mieszkalny	Francuska	18	dom mieszkalny
208	zespół przemysłowy magazynów zbożowych, ob. budynki mieszkalne, magazynowe i produkcyjne ZPR „ŁAN”	Francuska	36	zespół
209	zespół magazynów zbożowych, ob. budynki mieszkalne, magazynowe i produkcyjne ZPR „ŁAN”	Francuska	36	przemysłowy

210	dwór Dolny Ujazd („Nieder Moys”), ob. dom mieszkalny	Francuska	39	dwór
211	dom mieszkalny	Górna	1	dom mieszkalny
212	dom mieszkalny	Górna	3	dom mieszkalny
213	dom mieszkalny	Górna	5	dom mieszkalny
214	dom mieszkalny	Górnicza	3	dom mieszkalny
215	dom mieszkalny	Górnicza	39	dom mieszkalny
216	budynek mieszkalno - gospodarczy, ob. budynek gospodarczy	Górnowiejska	6	dom mieszkalny
217	oficyna mieszkalna, ob. dom mieszkalny	Górnowiejska	10-10a-10b	dom mieszkalny
218	oficyna gospodarcza (stodoła), ob. budynek mieszkalno - gospodarczy	Górnowiejska	11	gospodarczy
219	dom mieszkalny	Henrykowska	1	dom mieszkalny
220	budynek mieszkalno - gospodarczy	Henrykowska	2	dom mieszkalny
221	dom rządcy folwarku, ob. dom mieszkalny	Henrykowska	5	rządcówka
222	park przy domu rządcy folwarku	Henrykowska	5	park
223	dom mieszkalny	Kamieniarska	1	dom mieszkalny
224	dom mieszkalny	Kilińskiego	1-3-5	dom mieszkalny
225	dom mieszkalny	Kilińskiego	2-4	dom mieszkalny
226	dom mieszkalny	Kilińskiego	6	dom mieszkalny
227	dom mieszkalny	Kilińskiego	7-9	dom mieszkalny
228	dom mieszkalny	Kilińskiego	11-13-15	dom mieszkalny
229	dom mieszkalny	Kilińskiego	17-19	dom mieszkalny
230	dom mieszkalny	Kilińskiego	21	dom mieszkalny
231	dom mieszkalny	Kilińskiego	23	dom mieszkalny
232	willa, ob. przedszkole	Kościuszki	1	dom mieszkalny
233	dom mieszkalny	Kościuszki	2	dom mieszkalny
234	dom mieszkalny	Kościuszki	8	dom mieszkalny
235	dom mieszkalny	Kościuszki	10	dom mieszkalny
236	dom mieszkalny	Kościuszki	12	dom mieszkalny
237	dom mieszkalny	Kościuszki	14	dom mieszkalny
238	dom mieszkalny	Kościuszki	16	dom mieszkalny
239	dom mieszkalny	Kościuszki	29-31	dom mieszkalny
240	dom mieszkalny	Kościuszki	33-35	dom mieszkalny
241	dom mieszkalny	Kościuszki	37-39-41	dom mieszkalny
242	dom mieszkalny	Kościuszki	38	dom mieszkalny
243	dom mieszkalny	Kościuszki	40-42-44	dom mieszkalny
244	dom mieszkalny	Kościuszki	43-45-47	dom mieszkalny
245	dom mieszkalny	Kościuszki	46-48-50	dom mieszkalny
246	dom mieszkalny	Kościuszki	52a	dom mieszkalny
247	dom mieszkalny	Kościuszki	52-54-56	dom mieszkalny
248	dom mieszkalny	Kościuszki	58-60-62	dom mieszkalny
249	dom mieszkalny	Kraśńskiego	1	dom mieszkalny
250	dom mieszkalny	Kraśńskiego	2	dom mieszkalny
251	dom mieszkalny	Kraśńskiego	3	dom mieszkalny
252	dom mieszkalny	Kraśńskiego	4-5	dom mieszkalny
253	dom mieszkalny	Kraśńskiego	6-7	dom mieszkalny
254	dom mieszkalny	Langiewicza	1	dom mieszkalny
255	dom mieszkalny	Langiewicza	2	dom mieszkalny

256	dom mieszkalny	Langiewicza	3	dom mieszkalny
257	dom mieszkalny	Langiewicza	4	dom mieszkalny
258	dom mieszkalny	Langiewicza	5	dom mieszkalny
259	dom mieszkalny	Langiewicza	6	dom mieszkalny
260	dom mieszkalny	Langiewicza	7	dom mieszkalny
261	dom mieszkalny	Langiewicza	8	dom mieszkalny
262	dom mieszkalny	Langiewicza	9	dom mieszkalny
263	dom mieszkalny	Langiewicza	12-13	dom mieszkalny
264	dom mieszkalny	Langiewicza	14-19	dom mieszkalny
265	dom mieszkalny, ob. budynek biurowo - usługowy	Langiewicza	20	dom mieszkalny
266	dom mieszkalny	Langiewicza	21-22	dom mieszkalny
267	dom mieszkalny	Langiewicza	23-24	dom mieszkalny
268	dom mieszkalny	Langiewicza	25-26	dom mieszkalny
269	dom mieszkalny	Langiewicza	27-28	dom mieszkalny
270	dom mieszkalny	Lubańska	1	dom mieszkalny
271	dom mieszkalny	Lubańska	2	dom mieszkalny
272	dom mieszkalny	Łanowa	1-2	dom mieszkalny
273	dom mieszkalny	Łanowa	3-4	dom mieszkalny
274	dom mieszkalny	Łanowa	5	dom mieszkalny
275	dom mieszkalny	Łanowa	6-7	dom mieszkalny
276	dom mieszkalny	Łanowa	8-9	dom mieszkalny
277	dom mieszkalny	Łanowa	10-11	dom mieszkalny
278	dom mieszkalny	Łużycka	4	dom mieszkalny
279	dom mieszkalny	Łużycka	9	dom mieszkalny
280	dom mieszkalny	Łużycka	10	dom mieszkalny
281	dom mieszkalny	Łużycka	11	dom mieszkalny
282	dom mieszkalny	Łużycka	12	dom mieszkalny
283	dom mieszkalny	Łużycka	14	dom mieszkalny
284	dom mieszkalny	Łużycka	15	dom mieszkalny
285	dom mieszkalny	Łużycka	16	dom mieszkalny
286	dom mieszkalny, ob. poczta	Łużycka	18	dom mieszkalny
287	dom mieszkalny	Łużycka	19	dom mieszkalny
288	dom mieszkalny	Łużycka	20	dom mieszkalny
289	dom mieszkalny	Łużycka	21	dom mieszkalny
290	dom mieszkalny	Łużycka	22	dom mieszkalny
291	dom mieszkalny	Łużycka	24	dom mieszkalny
292	dom mieszkalny	Łużycka	26	dom mieszkalny
293	dom mieszkalny	Łużycka	27	dom mieszkalny
294	dom mieszkalny	Łużycka	32	dom mieszkalny
295	dom mieszkalny	Łużycka	33a	dom mieszkalny
296	dom mieszkalny z piekarnią	Łużycka	36	dom mieszkalny
297	dom mieszkalny	Łużycka	37	dom mieszkalny
298	dom mieszkalny	Łużycka	41	dom mieszkalny
299	dom mieszkalny	Łużycka	41a	dom mieszkalny
300	zajazd z restauracją „Stadt Brünn”, ob. budynek mieszkalno - usługowy	Łużycka	43	publiczne
301	dom mieszkalny	Łużycka	45	dom mieszkalny
302	dom mieszkalny	Łużycka	52a-b	dom mieszkalny
303	dom mieszkalny	Łużycka	53	dom mieszkalny
304	dom mieszkalny	Łużycka	54a-b	dom mieszkalny
305	dom mieszkalny	Łużycka	56a-b	dom mieszkalny

306	dom mieszkalny	Łużycka	57	dom mieszkalny
307	dom mieszkalny	Łużycka	59	dom mieszkalny
308	dom mieszkalny	Łużycka	60	dom mieszkalny
309	dom mieszkalny	Łużycka	60a-c	dom mieszkalny
310	dom mieszkalny	Łużycka	61	dom mieszkalny
311	dom mieszkalny	Łużycka	62	dom mieszkalny
312	dom mieszkalny	Łużycka	62a-b	dom mieszkalny
313	dom mieszkalny	Łużycka	63	dom mieszkalny
314	dom mieszkalny	Łużycka	65a-b	dom mieszkalny
315	dom mieszkalny	Łużycka	67a-b	dom mieszkalny
316	dom mieszkalny	Łużycka	71a-b	dom mieszkalny
317	dom mieszkalny	Łużycka	73	dom mieszkalny
318	dom mieszkalny	Łużycka	81	dom mieszkalny
319	dom mieszkalny	Łużycka	83	dom mieszkalny
320	dom mieszkalny	Łużycka	85	dom mieszkalny
321	zespół willi	Łużycka	87	zespół
322	willa w zespole	Łużycka	87	dom mieszkalny
323	zabudowania folwarczne w zespole	Łużycka	84	gospodarczy
324	mur w zespole	Łużycka	84	mur
325	dom mieszkalny	Mickiewicza	5	dom mieszkalny
326	dom mieszkalny	Mickiewicza	6	dom mieszkalny
327	dom mieszkalny	Mickiewicza	7	dom mieszkalny
328	dom mieszkalny	Mickiewicza	9-11	dom mieszkalny
329	dom mieszkalny	Modrzewiowa	1-3	dom mieszkalny
330	dom mieszkalny	Modrzewiowa	2-4	dom mieszkalny
331	dom mieszkalny	Modrzewiowa	5	dom mieszkalny
332	dom mieszkalny	Modrzewiowa	7	dom mieszkalny
333	dom mieszkalny	Modrzewiowa	9	dom mieszkalny
334	dom mieszkalny	Modrzewiowa	12-14	dom mieszkalny
335	dom mieszkalny	Moniuszki	2-4-6	dom mieszkalny
336	dom mieszkalny	Moniuszki	5-7-9	dom mieszkalny
337	dom mieszkalny	Moniuszki	8	dom mieszkalny
338	dom mieszkalny	Moniuszki	10-12	dom mieszkalny
339	dom mieszkalny	Moniuszki	14-16	dom mieszkalny
340	dom mieszkalny	Moniuszki	18-20	dom mieszkalny
341	dom mieszkalny	Moniuszki	21	dom mieszkalny
342	dom mieszkalny	Moniuszki	22-24	dom mieszkalny
343	dom mieszkalny	Moniuszki	23-25	dom mieszkalny
344	dom mieszkalny	Moniuszki	26-28	dom mieszkalny
345	dom mieszkalny	Moniuszki	27-29	dom mieszkalny
346	dom mieszkalny	Moniuszki	30-32	dom mieszkalny
347	dom mieszkalny	Moniuszki	31-33	dom mieszkalny
348	dom mieszkalny	Moniuszki	34-36	dom mieszkalny
349	dom mieszkalny	Moniuszki	35-37	dom mieszkalny
350	dom mieszkalny	Moniuszki	38-40	dom mieszkalny
351	dom mieszkalny	Moniuszki	39-41	dom mieszkalny
352	dom mieszkalny	Ogrodowa	1-2	dom mieszkalny
353	dom mieszkalny	Ogrodowa	3-4	dom mieszkalny
354	dom mieszkalny	Ogrodowa	5	dom mieszkalny
355	dom mieszkalny	Ogrodowa	6-7	dom mieszkalny
356	dom mieszkalny	Ogrodowa	8-9	dom mieszkalny
357	dom mieszkalny	Ogrodowa	10-11	dom mieszkalny
358	dom mieszkalny	Okrzei	6	dom mieszkalny

359	dom mieszkalny	Okrzei	7	dom mieszkalny
360	Muzeum i Górnołużycka Hala Pamięci, ob. Miejski Dom Kultury	Parkowa	1	publiczne
361	dom mieszkalny, ob. budynek Monar - Markot	Parkowa	3	dom mieszkalny
362	dom mieszkalny	Partyzantów	1	dom mieszkalny
363	dom mieszkalny, ob. internat ZSZ	Partyzantów	2-4	dom mieszkalny
364	dom mieszkalny i restauracja	Partyzantów	3	dom mieszkalny
365	Królewska Zawodowa Szkoła Budowlana i Mechaniczna, ob. zespół szkół ogólnokształcących	Partyzantów	4-5	szkoła
366	dom mieszkalny	Piękna	8	dom mieszkalny
367	dom mieszkalny	Piękna	10	dom mieszkalny
368	dom mieszkalny	Piękna	11	dom mieszkalny
369	dom mieszkalny	Piękna	13	dom mieszkalny
370	dom mieszkalny	Piękna	15	dom mieszkalny
371	dom mieszkalny	Piękna	17	dom mieszkalny
372	szkoła, ob. SP nr 3	Piłsudskiego	1	szkoła
373	budynek gospodarczy, ob. sala gimnastyczna przy SP nr 3	Piłsudskiego	1	gospodarczy
374	dom mieszkalny, ob. bank	Piłsudskiego	2	dom mieszkalny
375	dom mieszkalny	Piłsudskiego	3	dom mieszkalny
376	dom mieszkalny	Piłsudskiego	4	dom mieszkalny
377	dom mieszkalny	Piłsudskiego	5	dom mieszkalny
378	dom mieszkalny	Piłsudskiego	6	dom mieszkalny
379	dom mieszkalny	Piłsudskiego	7	dom mieszkalny
380	dom mieszkalny	Piłsudskiego	8	dom mieszkalny
381	dom mieszkalny	Piłsudskiego	10	dom mieszkalny
382	dom mieszkalny	Piłsudskiego	12	dom mieszkalny
383	dom mieszkalny	Piłsudskiego	14	dom mieszkalny
384	dom mieszkalny	Prusa	1	dom mieszkalny
385	dom mieszkalny, ob. budynek ZUS	Prusa	3	dom mieszkalny
386	dom mieszkalny	Prusa	5	dom mieszkalny
387	zespół folwarczny, „Kruczy Folwark” (Dworek Scultetusa), ob. DPS „Jutrzenka”	Przechodnia	8	zespół
388	dom mieszkalny	Pułaskiego	1	dom mieszkalny
389	dom mieszkalny, ob. DPS „Ostoja”	Pułaskiego	11-13	dom mieszkalny
390	dom mieszkalny, ob. przychodnia lekarska	Reymonta	1	dom mieszkalny
391	dom mieszkalny	Reymonta	2	dom mieszkalny
392	dom mieszkalny	Reymonta	2a	dom mieszkalny
393	dom mieszkalny	Reymonta	5	dom mieszkalny
394	dom mieszkalny	Reymonta	7	dom mieszkalny
395	dom mieszkalny	Reymonta	8	dom mieszkalny
396	dom mieszkalny	Reymonta	12	dom mieszkalny
397	dom mieszkalny	Reymonta	13	dom mieszkalny
398	dom mieszkalny	Reymonta	14	dom mieszkalny

399	szkoła	Reymonta	16	szkoła
400	dom mieszkalny	Reymonta	18	dom mieszkalny
401	dom mieszkalny	Reymonta	23	dom mieszkalny
402	dom mieszkalny	Reymonta	27	dom mieszkalny
403	dom mieszkalny	Reymonta	30	dom mieszkalny
404	dom mieszkalny	Reymonta	32	dom mieszkalny
405	dom mieszkalny	Reymonta	34	dom mieszkalny
406	willa, ob. biura	Reymonta	36	dom mieszkalny
407	willa	Reymonta	46	dom mieszkalny
408	dom mieszkalny	Rzeczki Dolne	5	dom mieszkalny
409	dom mieszkalny	Rzeczki Górne	3	dom mieszkalny
410	dom mieszkalny	Rzeczki Górne	5	dom mieszkalny
411	dom mieszkalny	Rzeczki Górne	9	dom mieszkalny
412	dom mieszkalny	Rzeczki Górne	15-15a	dom mieszkalny
413	dom mieszkalny	Rzeczki Górne	17	dom mieszkalny
414	dom mieszkalny	Sienkiewicza	1	dom mieszkalny
415	dom mieszkalny	Sienkiewicza	2	dom mieszkalny
416	dom mieszkalny	Sienkiewicza	3	dom mieszkalny
417	dom mieszkalny	Sienkiewicza	4	dom mieszkalny
418	dom mieszkalny	Sienkiewicza	5	dom mieszkalny
419	dom mieszkalny	Sienkiewicza	8	dom mieszkalny
420	dom mieszkalny	Sienkiewicza	9	dom mieszkalny
421	dom mieszkalny	Sienkiewicza	10	dom mieszkalny
422	dom mieszkalny	Sienkiewicza	11	dom mieszkalny
423	dom mieszkalny	Sienkiewicza	12	dom mieszkalny
424	dom mieszkalny	Sienkiewicza	13	dom mieszkalny
425	dom mieszkalny	Sienkiewicza	14	dom mieszkalny
426	dom mieszkalny	Sienkiewicza	15	dom mieszkalny
427	dom mieszkalny	Sienkiewicza	16	dom mieszkalny
428	dom mieszkalny	Sienkiewicza	17	dom mieszkalny
429	dom mieszkalny	Sienkiewicza	18	dom mieszkalny
430	dom mieszkalny	Sienkiewicza	19	dom mieszkalny
431	dom mieszkalny	Sienkiewicza	20	dom mieszkalny
432	dom mieszkalny	Sienkiewicza	21	dom mieszkalny
433	dom mieszkalny	Sienkiewicza	22	dom mieszkalny
434	dom mieszkalny	Sienkiewicza	24	dom mieszkalny
435	dom mieszkalny	Sienkiewicza	25	dom mieszkalny
436	dom mieszkalny	Sienkiewicza	26	dom mieszkalny
437	dom mieszkalny	Sienkiewicza	27	dom mieszkalny
438	dom mieszkalny	Sienkiewicza	28	dom mieszkalny
439	dom mieszkalny	Słowackiego	3	dom mieszkalny
440	dom mieszkalny	Słowackiego	4	dom mieszkalny
441	dom mieszkalny	Słowackiego	7	dom mieszkalny
442	dom mieszkalny	Słowackiego	9	dom mieszkalny
443	dom mieszkalny	Staszica	2	dom mieszkalny
444	dom mieszkalny	Staszica	3	dom mieszkalny
445	dom mieszkalny	Staszica	5	dom mieszkalny
446	dom mieszkalny	Staszica	7	dom mieszkalny
447	dom mieszkalny	Staszica	9	dom mieszkalny
448	kamienica	Staszica	11	dom mieszkalny
449	dom mieszkalny	Staszica	15	dom mieszkalny
450	dom mieszkalny, ob. przedszkole	Staszica	19	dom mieszkalny
451	willa	Struga	3	dom mieszkalny

452	dom mieszkalny	Struga	4	dom mieszkalny
453	dom mieszkalny	Struga	5-6	dom mieszkalny
454	dom mieszkalny	Struga	7-8	dom mieszkalny
455	dom mieszkalny	Struga	9	dom mieszkalny
456	dom mieszkalny	Struga	10	dom mieszkalny
457	dom mieszkalny	Struga	12	dom mieszkalny
458	dom mieszkalny	Struga	13	dom mieszkalny
459	dom mieszkalny	Struga	19	dom mieszkalny
460	dom mieszkalny	Struga	20-21	dom mieszkalny
461	dom mieszkalny	Struga	22-23	dom mieszkalny
462	dom mieszkalny	Struga	24	dom mieszkalny
463	dom mieszkalny	Struga	25	dom mieszkalny
464	dom mieszkalny	Struga	25a	dom mieszkalny
465	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	2	dom mieszkalny
466	budynek mieszkalno - gospodarczy, ob. dom mieszkalny	Szarych Szeregów	3	dom mieszkalny
467	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	5	dom mieszkalny
468	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	6	dom mieszkalny
469	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	8	dom mieszkalny
470	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	9	dom mieszkalny
471	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	12a	dom mieszkalny
472	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	13	dom mieszkalny
473	dom mieszkalny	Szarych Szeregów	14a	dom mieszkalny
474	dom mieszkalny	Szkolna	1	dom mieszkalny
475	dom mieszkalny	Szkolna	2	dom mieszkalny
476	dom mieszkalny	Szymanowskiego	2-4-6-8	dom mieszkalny
477	dom mieszkalny	Szymanowskiego	9-11	dom mieszkalny
478	dom mieszkalny	Szymanowskiego	10-12	dom mieszkalny
479	dom mieszkalny	Szymanowskiego	13-15	dom mieszkalny
480	dom mieszkalny	Szymanowskiego	14-16	dom mieszkalny
481	dom mieszkalny	Szymanowskiego	17-19	dom mieszkalny
482	dom mieszkalny	Szymanowskiego	18-20	dom mieszkalny
483	dom mieszkalny	Szymanowskiego	21	dom mieszkalny
484	dom mieszkalny	Szymanowskiego	22	dom mieszkalny
485	dom mieszkalny	Szymanowskiego	23	dom mieszkalny
486	dom mieszkalny	Szymanowskiego	24	dom mieszkalny
487	dom mieszkalny	Szymanowskiego	26	dom mieszkalny
488	dom mieszkalny	Szymanowskiego	27-29	dom mieszkalny
489	dom mieszkalny	Szymanowskiego	30-32	dom mieszkalny
490	dom mieszkalny	Szymanowskiego	31-33	dom mieszkalny
491	dom mieszkalny	Świętego Jana	4	dom mieszkalny
492	dom mieszkalny	Świętego Jana	6	dom mieszkalny
493	dom mieszkalny	Świętego Jana	7a-b	dom mieszkalny
494	dom mieszkalny	Świętego Jana	8-10	dom mieszkalny
495	dom mieszkalny	Świętego Jana	9	dom mieszkalny
496	dom mieszkalny	Świętego Jana	11	dom mieszkalny
497	dom mieszkalny	Świętego Jana	12	dom mieszkalny
498	dom mieszkalny	Świętego Jana	13	dom mieszkalny
499	dom mieszkalny	Świętego Jana	14	dom mieszkalny
500	dom mieszkalny	Świętego Jana	16	dom mieszkalny
501	willa	Świętego Jana	20	dom mieszkalny
502	dom mieszkalny	Świętego Jana	21-23	dom mieszkalny
503	dom mieszkalny	Świętego Jana	22	dom mieszkalny

504	willa	Świętego Jana	24	dom mieszkalny
505	dom mieszkalny	Świętego Jana	25-27	dom mieszkalny
506	dom mieszkalny	Świętego Jana	26	dom mieszkalny
507	dom mieszkalny	Świętego Jana	30	dom mieszkalny
508	dom mieszkalny	Świętego Jana	31	dom mieszkalny
509	dom mieszkalny	Świętego Jana	32	dom mieszkalny
510	dom mieszkalny	Tęczowa	1	dom mieszkalny
511	dom mieszkalny	Traugutta	3-4-5	dom mieszkalny
512	dom mieszkalny	Traugutta	6-16	dom mieszkalny
513	dom mieszkalny	Traugutta	7-17	dom mieszkalny
514	dom mieszkalny	Traugutta	18-19	dom mieszkalny
515	dom mieszkalny	Traugutta	20-21	dom mieszkalny
516	dom mieszkalny	Traugutta	22-23	dom mieszkalny
517	dom mieszkalny	Traugutta	24-25	dom mieszkalny
518	dom mieszkalny	Traugutta	78-79	dom mieszkalny
519	dom mieszkalny	Traugutta	80-85	dom mieszkalny
520	dom mieszkalny	Traugutta	86-91	dom mieszkalny
521	dom mieszkalny	Traugutta	92-93	dom mieszkalny
522	dom mieszkalny, ob. budynek biurowo - usługowy	Warszawska	1	dom mieszkalny
523	dom mieszkalny	Warszawska	2	dom mieszkalny
524	dom mieszkalny	Warszawska	3	dom mieszkalny
525	dom mieszkalny	Warszawska	4	dom mieszkalny
526	dom mieszkalny	Warszawska	5	dom mieszkalny
527	dom mieszkalny	Warszawska	6	dom mieszkalny
528	dom mieszkalny	Warszawska	7	dom mieszkalny
529	dom mieszkalny	Warszawska	8	dom mieszkalny
530	dom mieszkalny	Warszawska	9	dom mieszkalny
531	dom mieszkalny	Warszawska	10	dom mieszkalny
532	dom mieszkalny	Warszawska	11	dom mieszkalny
533	dom mieszkalny	Warszawska	12	dom mieszkalny
534	dom mieszkalny	Warszawska	13	dom mieszkalny
535	dom mieszkalny	Warszawska	14	dom mieszkalny
536	dom mieszkalny	Warszawska	15	dom mieszkalny
537	dom mieszkalny	Warszawska	16	dom mieszkalny
538	dom mieszkalny	Warszawska	17	dom mieszkalny
539	dom mieszkalny	Warszawska	19	dom mieszkalny
540	budynek z salą taneczną, ob. budynek usługowy	Warszawska	27	publiczne
541	dom mieszkalny	Wąska	1-3	dom mieszkalny
542	dom mieszkalny	Wąska	2-4	dom mieszkalny
543	dom mieszkalny	Wąska	5	dom mieszkalny
544	dom mieszkalny	Wąska	6	dom mieszkalny
545	dom mieszkalny	Wąska	7	dom mieszkalny
546	dom mieszkalny	Wąska	8	dom mieszkalny
547	dom mieszkalny	Wąska	9	dom mieszkalny
548	dom mieszkalny	Wąska	10-12	dom mieszkalny
549	dom mieszkalny	Wąska	14	dom mieszkalny
550	dom mieszkalny	Wąska	16	dom mieszkalny
551	dom mieszkalny	Wąska	18	dom mieszkalny
552	dom mieszkalny	Widok	1	dom mieszkalny
553	dom mieszkalny, ob. Urząd Celny	Wolności	1	dom mieszkalny

554	dom mieszkalny	Wolności	2	dom mieszkalny
555	dom mieszkalny	Wolności	3	dom mieszkalny
556	dom mieszkalny	Wolności	4	dom mieszkalny
557	dom mieszkalny	Wolności	5	dom mieszkalny
558	dom mieszkalny	Wolności	6	dom mieszkalny
559	dom mieszkalny	Wolności	7	dom mieszkalny
560	dom mieszkalny	Wolności	8	dom mieszkalny
561	willa	Wolności	9	dom mieszkalny
562	willa, ob. bank	Wolności	10	dom mieszkalny
563	willa, ob. bank	Wolności	11	dom mieszkalny
564	zespół przemysłowy młyna „trójkołowego”, ob. budynek mieszalno - usługowy	Wrocławska	2 - 3	zespół
565	budynek administracyjno - handlowy, ob. dom mieszkalny z restauracją	Wrocławska	2	przemysłowy
566	budynek produkcyjny	Wrocławska	2	przemysłowy
567	elevator (silos) z przyległym budynkiem przemysłowym	Wrocławska	3	przemysłowy
568	dom mieszkalny	Wrocławska	4	dom mieszkalny
569	dom mieszkalny	Wrocławska	5a	dom mieszkalny
570	dom mieszkalny	Wrocławska	14	dom mieszkalny
571	dom mieszkalny	Wrocławska	15	dom mieszkalny
572	dom mieszkalny	Wrocławska	16	dom mieszkalny
573	dom mieszkalny	Wrocławska	17	dom mieszkalny
574	dom mieszkalny	Wrocławska	18	dom mieszkalny
575	dom mieszkalny	Wrocławska	19	dom mieszkalny
576	dom mieszkalny	Wrocławska	19a	dom mieszkalny
577	dom mieszkalny	Wrocławska	19b	dom mieszkalny
578	dom mieszkalny	Wrocławska	20	dom mieszkalny
579	dom mieszkalny	Wrocławska	21	dom mieszkalny
580	dom mieszkalny	Wrocławska	22	dom mieszkalny
581	dom mieszkalny	Wrocławska	23	dom mieszkalny
582	dom mieszkalny	Wrocławska	24	dom mieszkalny
583	dom mieszkalny	Wrocławska	25	dom mieszkalny
584	dom mieszkalny i Urząd Miar	Wrocławska	27	dom mieszkalny
585	dom mieszkalny	Wrocławska	28	dom mieszkalny
586	dom mieszkalny	Wrocławska	29	dom mieszkalny
587	dom mieszkalny	Wrocławska	30	dom mieszkalny
588	dom studzienny z repliką słupa dystansowego poczty polsko - saskiej, ob. Informacja Turystyczna	Wrocławska		dom mieszkalny
589	willa	Żeromskiego	1	dom mieszkalny
590	dom mieszkalny	Żeromskiego	2-3	dom mieszkalny
591	dom mieszkalny	Żeromskiego	4-5	dom mieszkalny
592	dom mieszkalny	Żeromskiego	6-7	dom mieszkalny
593	dom mieszkalny	Żeromskiego	8	dom mieszkalny
594	willa	Żeromskiego	9	dom mieszkalny
595	dom mieszkalny	Żeromskiego	10-11	dom mieszkalny
596	dom mieszkalny	Żeromskiego	12-13	dom mieszkalny
597	dom mieszkalny	Żeromskiego	14	dom mieszkalny
598	dom mieszkalny	Żeromskiego	15-16	dom mieszkalny

599	dom mieszkalny	Żeromskiego	17-18	dom mieszkalny
600	willa	Żeromskiego	19	dom mieszkalny
601	dom mieszkalny	Żeromskiego	20-21	dom mieszkalny
602	dom mieszkalny	Żeromskiego	22-23	dom mieszkalny
603	dom mieszkalny	Żeromskiego	24	dom mieszkalny
604	dom mieszkalny	Żeromskiego	25-26	dom mieszkalny
605	dom mieszkalny	Żeromskiego	27-30	dom mieszkalny
606	dom mieszkalny	Żeromskiego	31-35	dom mieszkalny
607	dom mieszkalny	Żeromskiego	36-39	dom mieszkalny
608	dom mieszkalny	Żeromskiego	40	dom mieszkalny
609	dom mieszkalny	Żeromskiego	41	dom mieszkalny
610	dom mieszkalny	Żeromskiego	42-43	dom mieszkalny
611	dom mieszkalny	Żeromskiego	44-45	dom mieszkalny
612	dom mieszkalny	Żeromskiego	46-47	dom mieszkalny
613	dom mieszkalny	Żeromskiego	48-49	dom mieszkalny
614	dworzec kolejowy w dzielnicy Ujazd			stacja kolejowa
615	wiadukt kolejowy nad rz. Nysą Łużycką			most
616	wodociągowa wieża ciśnień - miejska	Górna/Kilińskiego		wieża ciśnień
617	wodociągowa wieża ciśnień	Świętego Jana		wieża ciśnień

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

W obrębie miejscowości Zgorzelec znajduje się 20 stanowisk archeologicznych, na dwóch obszarach AZP: 78-9, 79-9 (Tabela nr 4). Zawierają one ślady osadnictwa kultury łużyckiej, luboszyckiej jak i relikty datowane na okres średniowieczny. Na terenie stanowisk archeologicznych w wyniku prowadzonych badań archeologicznych odnaleziono fragmenty ceramiczne jak również inne obiekty: ośkę kamienną, przedmioty żelazne czy też brązową monetę cesarza Gajusza Juliusza Verusa Maksymiliana.

Cennym obiektem archeologicznym wpisanym do wojewódzkiego rejestru zabytków jest cmentarzysko ciałopalne. Znajduje się w obrębie miasta Zgorzelec (AZP 79-9), które podlega również ochronie wynikającej z zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec. Cmentarzysko odkryte w 2004 r. zaliczane jest do białowickiej kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza. W wyniku przeprowadzonych badań odnaleziono fragmenty pradziejowych naczyń ceramicznych. W profilach występowały także inne obiekty archeologiczne. Prace badawcze kontynuowano w latach 2005 - 2006 i 2010 r. Przeprowadzono wówczas ratownicze badania wykopaliskowe w części najbardziej zagrożonej erozją krawędzi piaskowni. Odkryto i

zinwentaryzowano łącznie ok. 50 zespołów grobowych. W obiektach umieszczone były naczynia ceramiczne wraz popielnicami, które zawierały spalone szczątki ludzkie oraz przystawki grobowe (misy, dzbany, czarki, amforki). W jednym grobie znajdowało się od kilku do kilkudziesięciu naczyń lub fragmentów ceramicznych. W niektórych obiektach odkryto przedmioty brązowe oraz żelazne.

Teren Przedmieścia Nyskiego jest najstarszą częścią miasta. Na jego terenie odkryto ślady osadnictwa miejskiego pochodzącego z XIII/XIV w. W wyniku przeprowadzanych badań archeologicznych związanych z budową kolektora w 2000 r. odkryto ślady osadnictwa wzdłuż ul. Wrocławskiej, a w 2001 r. podczas nadzoru archeologicznego budowy sieci teletechnicznych przy kolejnych ulicach: Daszyńskiego oraz wzdłuż ul. Wrocławskiej.

W latach 2005 - 2006 prowadzono badania archeologiczne na terenie obecnego Placu Poczтового. Na jego terenie odnaleziono zabudowę wczesno - nowożytną, pracownię garncarską datowaną na XVIII w.

Przy ul. Wrocławskiej podczas modernizacji nawierzchni natrafiono na relikty fortyfikacji miejskiej. Kolejne prace w 2005 r. w związane z przebudową sieci gazowych przyczyniły się do następnych odkryć. Natrafiono wówczas na nawarstwienia miejskie datowane na XVI - XVII w., a podczas budowy linii kablowych natrafiono na młodsze poziomy użytkowe pochodzące z XIX w. W 2011 r. kontynuowano prace archeologiczne przy ul. Wrocławskiej, w wyniku których odkryto średniowieczną pracownię garncarską oraz relikty zabudowy starożytnej.

Teren miasta objęty jest także zabytkowym historycznym układem urbanistycznym miasta. Na jego terenie znajdują się obszary ochrony archeologicznej:

- strefa ochrony archeologicznej Przedmieścia Nyskiego,
- strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego,
- strefa obserwacji archeologicznej intensywnego osadnictwa pradziejowego Ujazd.

Tabela nr 4. Spis stanowisk archeologicznych z terenu miasta Zgorzelec ujęte w gminnej ewidencji zabytków

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE	RODZAJ STANOWISKA	KULTURA	CHRONOLOGIA
1	Zgorzelec	78-9	1/1	cmentarzysko ciałopalne	łużycka	V EB - HA C-D
2	Zgorzelec	78-9	2/2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	łużycka	epoka brązu wczesne średniowiecze
3	Zgorzelec	78-9	3/3	osada		późne średniowiecze XIII-XIV w.
4	Zgorzelec	78-9	7/7	śląd osadnictwa	luboszycka	okres wpływów rzymskich III w n.e.
5	Zgorzelec	78-9	19/19	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
6	Zgorzelec	78-9	20/20	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
7	Zgorzelec	78-9	21/21	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
8	Zgorzelec	78-9	22/22	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
9	Zgorzelec	78-9	23/23	śląd osadnictwa osada	łużycka ?	pradzieje późne średniowiecze XIV-XV w.
10	Zgorzelec	78-9	24/24	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
11	Zgorzelec	78-9	25/25	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
12	Zgorzelec	79-9	36/46	osada		pradzieje

	(Ujazd)			osada		średniowiecze
13	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	37/47	osada		pradzieje
14	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	38/48	śląd osadnictwa		neolit
15	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	39/49	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
16	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	40/50	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
17	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	41/51	śląd osadnictwa		pradzieje
18	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	42/52	osada osada osada		pradzieje wczesne średniowiecze X-XIII w. późne średniowiecze XIV-XV w.
19	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	43/53	śląd osadnictwa osada		pradzieje późne średniowiecze XIV-XV w.
20	Zgorzelec (Ujazd)	79-9	44/56	cmentarzysko ciałopalne	kultura białowicka	750 p.n.e. - 500 p.n.e.

*Obiekt zaznaczony na niebiesko wpisany jest do rejestru zabytków

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta bądź wsi winny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego miasta Zgorzelec. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo miasta tworzy bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W MIEŚCIE ZGORZELEC	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• różnorodność zasobów zabytkowych; • walory historyczno - kulturowe Przedmieścia Nyskiego o szczególnych powiązaniach przestrzennych ze starym miastem w Görlitz; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ ruralistyczny miasta; • sąsiedztwo Görlitz, będącego ośrodkiem ponadregionalnym Saksonii; • ważny ośrodek usługowy w skali subregionalnej; • węzeł komunikacyjny, łączący autostradę A4 z systemem autostrad niemieckich, leżący	• niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • struktura przestrzenna miasta, oparta na układzie prawobrzeżnego przedmieścia Görlitz; • brak mechanizmów umożliwiających egzekwowanie zaleceń zawartych w katalogu reklam; • nieuporządkowany system własności (efekt wyprzedazy mienia); • stan techniczny budynków komunalnych; • postępująca dekapitalizacja majątku

na linii kolejowej E30; • zabytkowe kamienice Przedmieścia Nyskiego (ukończona rewitalizacja);• ciekawy pod względem przyrodniczym i historycznym krajobraz obszaru Nysy Łużyckiej wyznaczony przez dominanty architektoniczne Starego Miasta w Görlitz;• most staromiejski łączący Przedmieście Nyskie ze Starym Miastem w Görlitz, umożliwiającą rozwój turystyki pieszej;• wytyczone szlaki turystyczne, rowerowe sprzyjające turystyce kulturowej;• atrakcyjne tereny zieleni nad Nysą Łużycką wraz z wyznaczoną przestrzenią rekreacyjną;• działalność Punktu Informacji Turystycznej;• muzeum Łużyckie zlokalizowane w obiekcie zabytkowym na terenie Przedmieścia Nyskiego, będącego ośrodkiem wydarzeń kulturalnych promującym kulturę regionu;• doświadczenie, wysoka aktywność i kompetencja władz i administracji samorządowej w pozyskiwaniu środków pozabudżetowych;• wielokulturowa historia regionu złożona z bogatej tradycji oraz obyczajów różnych grup etnicznych;• opracowana Gminna ewidencja zabytków;• sporządzony katalog szyldów i reklam obowiązujący na terenie miasta Zgorzelec;• opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego;• obowiązująca uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz Pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych.	miasta - konieczność modernizacji (szkoły, urząd, itp.); • niezadowolająca aktywność społeczna mieszkańców - brak identyfikacji z miastem.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• korzystne warunki środowiska przyrodniczego i krajobrazu sprzyjające rozwojowi turystyki i rekreacji; • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych miasta oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • wykorzystanie doświadczeń w zakresie rewitalizacji zabytków prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego państw ościennych Czech i Niemiec; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo - budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • mechanizmy umożliwiające poprawę porządku w przestrzeni publicznej i ochronę krajobrazu kulturowego, w tym dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • potencjał dla rozwoju produktów regionalnych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia mieszkańców; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • zwiększenie technologicznych możliwości	• odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • okresowe powodzie i podtopienia; • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku presji urbanistycznej; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, wspólnoty mieszkaniowe, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; • wprowadzanie elementów obcych - np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, współczesnych materiałów, technik i technologii, uproszczeń adaptacyjnych niszczących pierwotną strukturę wyposażenia architektonicznego obiektów i powodujących degradację walorów zabytkowych, umieszczanie agresywnych nośników reklamowych.

prezentowania i promowania oferty kulturalnej miasta w otoczeniu; • rosnący zagraniczny i krajowy popyt na nowoczesne, niekonwencjonalne usługi agroturystyczne, turystyczne i para turystyczne, usługi rekreacji weekendowej, rowerowej oraz konnej.	

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają jednostki samorządu terytorialnego. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Podstawę tych działań stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Ideą nadrzędną władz samorządowych miasta Zgorzelec w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój miasta i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki miasta.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego miasta Zgorzelec. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do wzmocnienia wizerunku miasta. Proponowane kierunki działań wraz z zadaniami mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią miasta, doprowadzić do wzrostu jego roli, jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie regionu. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytet i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ. Jest to kontynuacja opracowanych założeń w Programie Opieki nad Zabytkami dla miasta Zgorzelec na lata 2012 - 2015.

ZADANIA UMOŻLIWIAJĄCE REALIZACJĘ WYZNACZONYCH KIERUNKÓW DZIAŁAŃ

Kierunek działania I. Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania.

Zadania:

- I.1.** Kontynuacja założeń wynikających z Zintegrowanego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016 - 2025 oraz pozostałych założeń planistycznych.
- I.2.** Kontynuowanie działań związanych z uzyskiwaniem środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów będących własnością Gminy Miejskiej Zgorzelec.
- I.3.** Uwzględnienie wartości historycznych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, stanowisk archeologicznych podczas realizacji działań inwestycyjnych.
- I.4.** Respektowanie założeń zawartych w Zmianie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec oraz zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
- I.5.** Kontynuowanie pomocy pod względem merytorycznym w celu uzyskania dotacji lub pożyczki na wykonanie prac remontowych obiektów zabytkowych będących własnością prywatną lub wspólnot mieszkaniowych.
- I.6.** Rozważenie możliwości opracowania działań motywujących prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzania prac z zakresu rewitalizacji (np.: umieszczenie właściwie przeprowadzonych prac remontowo - budowlanych przy obiekcie zabytkowym lub obiekcie zabytkowym zaadaptowanym na cele użytkowe w kalendarzu promującym Gminę Miejską Zgorzelec, lub na stronie internetowej Urzędu Miasta Zgorzelec).
- I.7.** Wspieranie mieszkańców i udzielanie informacji związanych z umieszczaniem reklam na obiektach zabytkowych zawartych w Katalogu Reklam.
- I.8.** Wytypowanie zabytków i wykonywanie ich iluminacji i podświetleń.
- I.9.** Kontynuowanie przyznawania dotacji zgodnie z uchwałą w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.
- I.10.** Planowane wprowadzenie mechanizmów dotyczących poprawę porządku w przestrzeni publicznej i ochronę krajobrazu kulturowego, w tym opracowanie ujednoczonych kolorystycznie oraz graficznie szyldów i reklam, poprzez wykorzystanie zapisów Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. 2015.774. tj. ze zm.).

Kierunek działania II. Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego.

Zadania:

- II.1.** Wspieranie turystyki kulturowej na terenie miasta poprzez m.in. kontynuację rozbudowy infrastruktury, wytyczania szlaków turystycznych i budowę sieci tras rowerowych.
- II.2.** Kontynuacja współpracy transgranicznej w obszarze kultury z instytucjami miejskimi organizacjami pozarządowymi i innymi placówkami naukowymi ze strony niemieckiej.
- II.3.** Promowanie wydarzeń kulturalnych o charakterze patriotycznym, masowym m.in. na stronie internetowej Urzędu Miasta Zgorzelec, materiałach promocyjnych Urzędu Miasta Zgorzelec.
- II.4.** Organizowanie stałych imprez kulturalnych (Festyn Jakuby/Altstadtfest, Noc muzeów i dzień otwartych zabytków, Dni Zgorzelca) oraz imprez o charakterze patriotycznym.
- II.5.** Udział w konferencjach, szkoleniach związanych z problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

II.6. Popularyzacja dobrze przeprowadzonych prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, właściwie zagospodarowanych terenów cennych pod względem kulturowym oraz promocja zabytków zaadaptowanych na cele użytkowe.

II.7. Kontynuacja opracowywania broszur, folderów, map uwzględniających dziedzictwo kulturowe Gminy Miejskiej Zgorzelec.

II.8. Kontynuacja wydawania Biuletynu Miejskiego zawierającego informacje m.in. o wydarzeniach kulturalnych, przeprowadzanych pracach rewitalizacyjnych na terenie Zgorzelca.

II.9. Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta (edukacja szkolna oraz obejmująca wszystkich mieszkańców gminy, organizacja warsztatów wiedzy o zabytkach, o kulturze regionu, odczyty, konferencje naukowe i popularnonaukowe, lekcje nt. historii i dziedzictwa kulturowego regionu, konkursy np. na historie rodzinne).

II.10. Wspieranie inicjatyw społecznych (fundacji, stowarzyszeń, grup lokalnych) przyjmujących za cele również ochronę dziedzictwa kulturowego i opiekę nad zabytkami.

II.11. Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.

II.12. Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Miasta zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie i uczestnictwo w szkoleniach.

Kierunek działania III. Prace badawcze, studialne związane z analizą zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta Zgorzelec.

Zadania:

III.1. Systematyczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntowanie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, nowych obiektów, dotąd nieobjętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

III.2. Uaktualnienie Planu ochrony zabytków ma wypadek konfliktu zbrojnego, klęsk żywiołowych, sytuacji kryzysowych.

8. Monitoring i weryfikacja wyznaczonych kierunków działań i zadań

W celu realizacji wytyczonego priorytetu należy podjąć działania, które będą sukcesywnie realizowane i monitorowane w okresie 4 lat. Aby osiągnąć określone efekty, zadania będą podzielone na podokresy. W trakcie tego procesu mogą wyniknąć problemy, które w miarę możliwości należy uwzględnić. Realizacja GPOnZ jest procesem długofalowym. Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji GPOnZ i przedstawiania ich Radzie Miasta. Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która uwzględni wykonanie zadań przyjętych w okresie czteroletniego obowiązywania GPOnZ oraz uwzględni kryteria oraz wskaźniki wykonanych zadań dla wytyczonych priorytetów.

W ramach **I kierunku działania - Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania**, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- liczba przyjętych i rozpatrzonych wniosków złożonych m.in. przez prywatnych właścicieli, wspólnoty mieszkaniowe dotyczących dotacji, pożyczek na przeprowadzenie prac remontowo - budowlanych przy obiektach zabytkowych;
- ilość pozyskanych środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów będących własnością Gminy Miejskiej Zgorzelec, na jakie obiekty zostały przeznaczone, zakres prac;

- jakie opracowano działania motywujące dla prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzania prac z zakresu rewitalizacji;
- ilość wytypowanych i wykonanych iluminacji i podświetleń, dla jakich obiektów.

W ramach **II kierunku działania - Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego**, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- czy opracowano nowe szlaki turystyczne, jakich obiektów dotyczyły;
- liczba organizowanych stałych imprez kulturalnych o charakterze patriotycznym;
- ilość imprez współorganizowanych ze stroną niemiecką;
- ilość wydań Biuletynu Miejskiego, jakie informacje zostały zawarte;
- ilość osób biorących udział w konferencjach, szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w ilu, o jakiej tematyce;
- ilość informacji umieszczanych na urzędowej stronie internetowej miasta dotyczących wydarzeń kulturalnych oraz inwestycji z zakresu rewitalizacji miasta, ilość odsłon strony;
- opracowanie kalendarza promującego dziedzictwo kulturowe Gminy Miejskiej Zgorzelec: zabytki, krajobraz kulturowy, najciekawsze prace rewitalizacyjne, imprezy regionalne, etc.;
- ilość zorganizowania imprez kulturalnych, z jakimi jednostkami współpracowano, czego dotyczyły;
- czy i w jaki sposób promowano wydarzenia kulturalne;
- jakie opracowano broszury, foldery, czego dotyczyły, ich nakład, gdzie się ukazały;
- jakie działania zrealizowane w celu edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta, dla jakich jednostek, czego dotyczyły;
- jakie wsparto inicjatywy społeczne, czego dotyczyły, z kim współpracowano;
- czy przeprowadzono lub uczestniczono w szkoleniach w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach **III kierunku działania - Prace badawcze, studialne związane z analizą zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta Zgorzelec**, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- weryfikacja i uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o karty adresowe obiektów wyszczególnionych w wykazie zabytków otrzymanym od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, czy wykreślono z ewidencji obiekty, ile, z jakich powodów;
- czy uaktualniano Plan ochrony zabytków ma wypadek konfliktu zbrojnego, klęsk żywiołowych, sytuacji kryzysowych.

9. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością miasta;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.;
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;

- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Zgorzelec;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygosparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **Źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• **Źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Środki Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - w dniu 8 listopada 2017 r. Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Wrocławiu przyjął zarządzenie nr 17/2017 r. w sprawie: Regulaminu udzielania przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu w roku 2018 dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. Szczegółowe informacje można znaleźć na stronie internetowej: www.wosoz.ibip.wroc.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

• **Środki z budżetu Województwa Dolnośląskiego** - Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego wraz ze zmianą przyjęta w uchwale nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r. Szczegółowe informacje można znaleźć na stronie internetowej: <http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/ochrona-zabytkow/>.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Środki z budżetu Miasta Zgorzelec - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr 77/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 lipca 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Celem dotacji jest wspieranie działań zapewniających ochronę i konserwację wartościowych elementów substancji zabytkowej, ze szczególnym uwzględnieniem elewacji, mających istotne znaczenie w kreowaniu wizerunku Miasta Zgorzelec.

W celu poprawy wizerunku Miasta Zgorzelec przy przyznawaniu dotacji preferowane będą nakłady konieczne na odnowienie elewacji frontowej, w tym na uzupełnienie tynków i detali architektonicznych lub ich całkowite odtworzenie z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki oraz na modernizację lub wymianę okien.

Wnioski o udzielenie dotacji należy składać do dnia 15 września każdego roku kalendarzowego poprzedzającego rok udzielenia dotacji. O dacie złożenia wniosku decyduje data wpływu do Urzędu Miasta Zgorzelec. W przypadku niewykorzystania w danym roku pełnej kwoty przeznaczonej w budżecie Miasta Zgorzelec na dotacje, Burmistrz Miasta Zgorzelec może ogłosić drugi termin składania wniosków. Wnioski składa się osobno na każdy zabytek, na który ma być udzielona dotacja.

• Pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych

Pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych określa zarządzenie nr 668/36/14 z 20.03.2014 r. w sprawie zasad udzielania pożyczek dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych.

Pożyczka udzielana jest wspólnotom mieszkaniowym oraz właścicielom budynków wielomieszkaniowych w celu przeprowadzenia prac remontowych zmierzających do utrzymania należytego stanu technicznego oraz wymogów bezpieczeństwa. Prace obejmują konieczną naprawę lub remont części wspólnych budynków mieszkalnych takich jak:

- elewacji,
- dachu,
- klatki schodowej,
- instalacji wodno -kanalizacyjnej,
- przewodu kominowego.

Pożyczka może być udzielana do wysokości 100% remontów budynku. Spłata pożyczki może być rozłożona na okres do 60 miesięcy. Oprocentowanie wynosi 2 % w stosunku rocznym od udzielonej pożyczki. Forma pożyczki ma charakter wyłącznie bezgotówkowy. Spłata pierwszej raty pożyczki następuje po 60 dniach od daty wypłaty pożyczki.

• Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Pełny regulamin konkursu wraz z kartą zgłoszeniową dostępny jest na stronie: http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/Zabytek_zadbany/.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• Program Dom Kultury+

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji dokumentu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się jego obsługą. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, tak jak wspominałam, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne będą nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na

pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018, Ochrona Zabytków

Dnia 1 października 2017 r. weszło w życie nowe rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. poz. 1808).

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:

a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8

stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wylimitowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

11. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Zgorzelec;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Zgorzelec.

Miasto Zgorzelec jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 3 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, które wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 6).

Tabela nr 6. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Zgorzelec

LP	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Zgorzelec	ul. Daszyńskiego 12	dom Jakuba Böhme, ob. siedziba Stowarzyszenia „Euroopera”
2	Zgorzelec	ul. Parkowa 1	Miejski Dom Kultury
3	Zgorzelec	ul. Parkowa	zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, park nadnyski, skwer im. ks. J. Popiełuszki

W miarę możliwości miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Miasto planuje wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków w latach obowiązywania GPONZ. Miasto udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr 77/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 lipca 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Co roku w budżecie miasta Zgorzelec zabezpieczana jest kwota na zabytki zwykle w kwocie 300 000,00 zł, jednak w 2017 r. i 2018 r. zabezpieczono kwotę zgodną z ilością wniosków.

W ostatnich czterech latach, tj. w latach 2014 - 2017 na dofinansowanie przeznaczono - **1.136.883,72 zł**. Kwota ta jest zbliżona w każdym roku, kształtuje się średnio na poziomie 250.000,00 zł:

• 2014 r. - 299.675,22 zł:

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Warszawskiej 16 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji tylnej budynku położonego przy ul. Warszawskiej 16 w wysokości do kwoty: 32.764,82 zł.
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Piłsudskiego 12 Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej w budynku położonym w Zgorzelcu przy ul. Piłsudskiego 12 w wysokości do kwoty: 30.749,90 zł.
3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Piłsudskiego 10 w Zgorzelcu - remont elewacji frontowej, wymiana

połaci dachowej i wymiana obróbek blacharskich budynku położonego przy ul. Piłsudskiego 10 w Zgorzelcu, kwota: 108.040,94 zł - do 48% wartości remontu.

4. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 73 w Zgorzelcu - rekompozycja i termomodernizacja elewacji budynku położonego przy ul. Daszyńskiego 73 w Zgorzelcu, kwota: 128.119,56 zł - do 47% wartości remontu.

• **2015 r. - 299.692,50 zł:**

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Piłsudskiego 5 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej i tylnej budynku położonego przy ul. Piłsudskiego 5 w Zgorzelcu, w wysokości do kwoty: 50.266,20 zł.

2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 77 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na rekompozycji i termomodernizacji elewacji budynku położonego przy ul. Daszyńskiego 77 w Zgorzelcu, w wysokości do kwoty: 69.301,58 zł.

3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Warszawska 8 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na rekompozycji i termomodernizacji elewacji budynku położonego przy ul. Warszawskiej 8 w Zgorzelcu, w wysokości do kwoty: 142.538,75 zł.

4. „SPOŁEM” Powszechna Spółdzielnia Spożywców „GRANICA”, ul. Warszawska 14, Zgorzelec na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie dachu i wymianie obróbek blacharskich w budynku położonym przy ul. Warszawskiej 14 w Zgorzelec, w wysokości do kwoty: 37.585,97 zł.

• **2016 r. - 300.000,00 zł:**

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 79 w Zgorzelcu - rekompozycja elewacji budynku położonego przy ul. Daszyńskiego 79 w Zgorzelcu, w wysokości do kwoty: 223.758,59 zł - do 50% wartości remontu.

2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Wolności 4 w Zgorzelcu - rekompozycja elewacji budynku położonego przy ul. Wolności 4 w Zgorzelcu, w wysokości do kwoty: 76.241,41 zł - do 48,22% wartości remontu.

• **2017 r. - 237.516,00 zł:**

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 76, w wysokości do kwoty: 128.031,78 zł (50% wartości remontu).

2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 71, w wysokości do kwoty: 54.484,22 zł (50% wartości remontu).

3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Piłsudskiego 8, w wysokości do kwoty: 55.000,00 zł (50% wartości remontu).

Zaleca się, aby finansowe wsparcie miasta w latach 2018 - 2021 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną miasta.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Zgorzelcu;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Jeleniej Górze
17. Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012 - 2015;
18. Europa Miasto, oprac.: Roman Latosiński, Łukasz Relich, Renata Burdosz, Sylwia Makowska, Zgorzelec 2009;
19. Fokt Krzysztof, Tekiel Łukasz, Bena Waldemar, Koreś Daniel, Vademecum historii Górnych Łużyc, Lubań 2010;
20. Prosyński K., Czarnecki R. , O Grecji i Grekach w Zgorzelcu, Zgorzelec 2007;
21. www.euroregion-nysa.eu/kraina-domow-przyslupowych;
22. www.zagrodakolodzieja.pl;
23. www.muzeumluzyckie.pl;
24. www.szlakikulturowe.dolnyslask.pl;
25. www.camino.net.pl/dolnoslaska;
26. www.zittauer-jakobsweg.de/index.php?whl=00000000&lg=pl;
27. www.podroznik.zgorzelec.eu/sciezki-rowerowe;
28. www.przygodaznysa.eu;
29. www.irt.wroc.pl;
30. www.stat.gov.pl/gus;
31. www.isap.sejm.gov.pl;

13. Spis tabel i rysunków

1. Tabela nr 1. Wykaz wszystkich obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec;
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Zgorzelec;
3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zgorzelec;
4. Tabela nr 4. Spis stanowisk archeologicznych z terenu miasta Zgorzelec ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT;
6. Tabela nr 6. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Zgorzelec;
7. Rys. 1. Obszar rewitalizacji, źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016 - 2025;
8. Rys. nr 2. Wizerunek Görlitz z Nyskim Przedmieściem (Zgorzelec), ok. 1650 r.